מ. בּרנשטיין

מחיי הארץ

מ. ברנשטיין

מחיי הארץ

חנה, משה שלנו
בקמה, על הכנרת
שתיהן

עם הקדמה מאת
ראובן ברײנין

הוצאת קדימה
ניו־יורק, תרע"ט

מוקדש לידידתי נ. ש.

Lifshitz Printing Co.
217 E. Broadway, N. Y.

הקדמה

מאת

ראובן בריינין.

פנים חדשות אָנו מכניסים היום לספרותנו. ובשנות בצורת אלה להספרות העברית הרי זה ריוח גדול — עוד כשרון חדש ורענן.

עוד אות ומופת, כי המעינות הנובעים של הרוח העברי החי לא דללו למרות החרבנות התכופים, שבאו עליו בשנים האחרונות. אם המעינות האלה נסתתמים לפי שעה, בתוקף המאורעות החיצוניים, במדינה זו, הרי הם נובעים במדינה אחרת. שמשו של הכשרון העברי אינו שוקע לעולם, ואם אָנו מרגישים את שקיעתו באחד המרכזים של התרבות העברית, הרי הוא זורח, בכח יותר חדש, במקום אחר. גלגל חוזר הוא בעולם. ובזה צפון סוד נצחיותו של הכשרון העברי והרוח העברי.

את הנסיון הספרותי הראשון של הכשרון החדש אָנו מכניסים בקבוצה השניה של „קדימה" בין פרי הרוח והעבודה של סופרים, אשר כבר קנו להם שם. גם חותמו של הכשרון העברי, כחותמו של יוצרו, הוא זקן מצד זה ובחור מצד זה.

מ. ברנשטיין בעצמו לא ערב את לבו להכנס להיכל ספרותנו. עד עתה לא הדפיס עוד דבר בעברית — משאת נפשו (באנגלית כבר נדפסו ציוריו ורשימותיו).

מפקפק היה בכשרונו ובכח בטויה של שפתו העברית. למרות רצונו הכנסנו חלק מציוריו ואחד מחזיונותיו לספריה עממית זו. ועלינו האחריות הספרותית.

והכשרון החדש הזה שאָנו מכניסים היום לספרותנו איננו אָמנם עוד מבושל כל צרכו, כל אמצעיו ואפשריותיו לא באו עוד לידי גלוי מלא, אבל כבר נרמזים המה בו. והרבה יותר ממה שנותן לנו מ. ברנשטיין כיום, מבטיח לנו כשרונו לתת להבא. כי עוד צעיר לימים הוא. שדה־היצירה הספרותית רק נפתח לפניו, ועדיין רב הדרך עד אשר יגיע למרום פסגת יכלתו.

אָנו מביטים על קובץ ציורים זה רק כעל שטר־חוב ספרותי לעתיד. ובטוחים אָנו, כי יסלק את חובותיו לכשרונו ולספרותנו העברית במלואם. נקוה כי ברנשטיין לא יכזיבנו על פנינו. כי הכשרון בלבד אינו מספיק. להתפתחותו דרושה עבודה רבה, יגיעת הגוף והרוח גם יחד. ועל כל אלה מסירת נפש והבאת קרבנות רבים.

ונחש ינחש איש אשר כמוני (סוף סוף אין הבקורת הספרותית אלא מין ניחוש פנימי), כי הכשרון העברי החדש המובא לפניכם, קוראים נכבדים, היום, עתיד לתפוס מקום חשוב בשורה הראשונה של ספרותנו הספורית והציורית, ואולי עוד יותר בספרותנו הדרמתית, שהיא עדיין דלה ועניה.

יש אנשים שהם נולדים עם הכשרון, ואם התעורר בהם חשק הכתיבה, אין חשקם זה בא להם לא מתוך רבוי הקריאה ולא מתוך חקוי לאחרים, אלא מתוך צורך פנימי לתאר ולספר. ומ. ברנשטיין הוא אחד האנשים האלה.

ואם כי כשרונו של מ. ברנשטיין לא נגמל עוד די צרכו, אבל רענן הוא. יש בו די ליח וכח להתפתח ולהשתגשג. וזוהי מעלתו היתירה. תחת שמי ציון היפים, בארץ החזיונות והחלומות (מ. ברנשטיין גמר את חוק למודיו בהגימנסיה העברית של יפו) נצנצה בו רוח כשרונו, ובאמריקה, זו ארץ המעשים, העלה נצה.

וכשרונו הספורי והציורי של מ. ברנשטיין יש בו כל הסימנים של בריאות הרוח, אף כי כח מעופו לא חזק עדיין. כנפיו אך החלו לצמוח. ומה שמציין את הכשרון הזה ביחוד הוא צמצום הבטוי ובהירותו המבהיקה (למרות שיש לו לברנשטיין להשתלם עוד הרבה בשמושו של הסגנון העברי). איזה מרץ מיוחד צפון באופן הרצאתו. יש קוים בציוריו, שהמה ממש בולטים וחיים. נקודות מתות או קוים חוורים, חסרי־דם וצבע, לא תמצאו בציוריו ורשימותיו.

יש לו למספרנו הצעיר הזה עין רואה, עינו הוא, ואוזן שומעת, אָזנו הוא. ריאליסט הוא, אוהב את המציאות הממשית ומתענג עליה, אולם יחד עם זה הוא שופך שירה מיוחדה וחן נעים על ציוריו, בין שהוא מצייר את הנפשות ובין שהוא מצייר את מראות הטבע ונלוייה. ביד חרוצה ובטוחה הוא מושך את הקוים, הקוים היותר נחוצים להבלטת הציור, ואינו עובר את גבולות יכלתו. ועונג הוא לו לספר ולתאר, כאילו לכך נוצר.

אָמנם רק פנה אחת, וגם היא צרה, מחיי ארץ־ישראל החדשים, מחיי הפועלים והנוטרים את כרמינו הוא מתאר, אבל כמה אמת וכמה תום יש בציוריו אלה.

אָמנם הקובץ הזה המונח לפנינו הוא רק נסיון, אבל, כמדומה לנו, עלה הנסיון הזה יפה.

ברנשטיין אינו מחטט ואינו מנקר בקמטי המחשבה ובמצפוני הרגש כדי לפתור חידות הנפש או החברה. בהדרמה שלו „שתיהן" עשה רק נסיון להבליט — להבליט ולא לפתור — אחת הפרובלימות של הנפש. הוא רק צייר את הנפשות העושות בהחזיון הנזכר, והפרובלימה יוצאת מאליה. היא מבקשת אָמנם פתרון, אך את הפתרון הניח להקוראים.

ב„חנה" אָנו רואים פרח יפה — למרות שהיא שונאת פרחים בגלל מעשה שהיה, — עלמה גאה, רכה ועדינה ויחד עם זה בעלת רצון חזק, אחת מאותן בנות ציון, שהמספר מתארן בתור „עקשניות כפרדות והפשיות כצפרים".

ומה נחמד ונפלא הוא ציורו של שמש ציון, שמתחת קרניו מתבשלים הפרחים והבנות גם יחד: „שמש ארצנו לוהטת, שמש ארצנו צורבת. רק התכסו השדות מצע ירוק של אזוב ושמש ארצנו זורקת רבבות מלקחי שער דקיקים, והיא תופסת ברכות ובזהירות בראשים הקטנים, בראשים הירוקים ומושכת אותם מעלה מעלה, השמימה. היא מצהיבה ומזהיבה אותם, ופתאום מבצבץ בדרכך ים של ראשי זהב. ים מתנועע וצובה מימינך ומשמאלך וציצות רכות וארוכות לכל ראש: עקבות השמש המרוממת.

שמש ארצנו מצליפה בקרניה הבוערות על לחיי הכדורים הקטנים הירוקים שם בראש העץ, והם

מתאדמים, משגשגים ומרכינים את צמרת התפוח למצבתו.

קרני השמש חודרות גם אל לב העינב הקשה. מרכבות ומלטפות הן אותו, והנה פתאום לנגד עיניך עינב מתמלא, עינב מתפקע, עינב שותת דם לבן, דם שחור". (צד 7).

כבר מריסי עיניה וממבטה הננו מכירים את חנה ותכונתה: „לא פעם נסו הבחורים להתקרב אל חנה. בזהירות וברכות נגשו. היא חכתה סבלנית ושקטה, כאילו אין היא מבינה כלל את כונתם. הם היו כבר קרובים אל מטרתם, ויחוגו בלבם את נצחונם ולא הרגישו כלל שריסיה השחורים, ריסיה הדקים מורדים היו על לחייה. ופתאום, מבלי שום התראה, התרוממו גבותיה, משכו אחריהן את הריסים וגלו מבט לועג, מבט חודר, מבט אוסר. ופתאום דקירה בחזה". (צד 8—7).

הקדמה — 2 —

כמה אמת ממשית וכמה שירה פיוטית בציור זה! הרי לפניך ציור שלם ומלא במסגרת צרה ומצומצמה! כל שרטוט בו בולט, וכל הערה, הנאמרת בדרך אגב, מלאה חן ורעננות. אין בציור זה שום דבר בדוי, אין בו אף שורה אחת ריקה. כולו אמת וכולו שירה. ושירה זו משאירה אחריה הד נוגה בלבות קוראיה.

„בקמה"; הפועל, הקוצר והקמה מתלכדים יחד לשירה עליזה אחת, שירה שהיא מלאה גם בדיחות הדעת. כל שורה בציור זה ספוגה קרני שמש וחום נעים. „בקמה" — זוהי שירתו של הגוף הבריא ושל

הנפש התמימה. בקמה — זוהי שירת העבודה תחת כפת שמי התכלת של ציון.

„על הכנרת“ הוא שיר המעלות של המים וקרני השמש המשתפכות בהם, שיר המעלות של הסהר החוור והצנוע, שירת פועל הנח, בטרם שהוא מתעורר לחיים סוערים של עבודה. בציור קטן זה כבר השיג שלימות ידועה. אילו לא כתב ברנשטיין רק את הציור „על הכנרת“, שמין שלוה נעימה פרושה עליו, כבר הייתי מבטיח לו עתידות בספרותנו.

„משה שלנו“. ראוי היה ציור זה לתפוס מקום בציורי הכפר של ברתולד אויערבאך, וגם שם היה מצטיין. הרי לפניך נפש מנגן, נפש משורר בצורת פועל פשוט! וכמה נפלאה היא רבקה, זו האלמת, בציור זה!

מחסרון מקום אין אנו מדברים על הדרמה „שתיהן“, שלמרות החסרונות הנמצאים בה, היא מבטיחה לנו את ברנשטיין סופר־החזיונות בעד הבימה העברית, העתיד להגלות בו ביתר תוקף וביתר כשרון.

אולי עוד בטרם שיצא קובץ ציורים זה מן הדפוס, יצא סופרנו הצעיר מ. ברנשטיין עם הגדוד העברי ללחום על שחרור ארצנו ורוחנו. ואנו מברכים אותו כי ישאר בחיים ויזכה לספר ולתאר בספרותנו את נצחונותיהם, מסירת נפשם וגבורתם של המכבים החדשים.

ניו־יורק, כ״ג אלול, תרע״ח.

ראובן בריינין.

מחיי הארץ

חנה.

חנה עלמה מוזרה היא: אינה אוהבת פרחים. הראיתם מימיכם נערה שאינה אוהבת פרחים? והגן הקטן לפני ביתה נטוע עצי פרי. הראיתם מימיכם גן קטן לפני בית אכר נטוע עצי פרי?

אבל היה זמן, שאביתר הקטן, בן האלמנה ברכה מוכרת הפרחים, היה מביא את סלו המזהב מלא שושנים מרהיבות עין לתל אביב, והיה עומד בקרן רחוב ומכריז: „שושנים חמורות, שושנים רעננות. שושנים מגנה של חנה".

כמובן, זה לא היה אמת. חנה לא תמכור את שושנותיה, חנה לא תמסרן ליד זרה, חנה היא עשירה, ולמה לה עשיריות שחורות, עשיריות נחושת?

לפני שנים אחדות יכולים הייתם לראות עוד את חנה משקה לבקרים את פרחיה, שם במקום שהבית הקטן הטיל את צלו הקל. חולצה בלי שרוולים גלתה את זרועותיה הזשופות ושמלה קצרה עד לברכים חשפה את רגליה הקטנות, רגליה החסונות. אגודלה שבו כסתה עד למחצה את פי הצנור הגמיש כבר אדום הוא מקור, אבל חנה אינה מוציאה את אצבעה. כואב מעט, וכל

כך נעים. חנה זורקת מים על השושנים האדומות, זורקת מים על השושנים הורודות והצחורות, מים חיים, מי בוקר.

בשעה שאורח נכבד מבקר את המושבה וילדי בית־הספר חוזרים על כל הגנים, גני המושבה, אחרי שושנים לקשרם לזר־מתנה בשבילו, איפה הם מוצאים את היותר יפות, את שושנות הקטיפה האדומות כדם לשימן באמצע הזר? בגנתה של חנה, כמובן. והם באים אליה ומתחננים לפניה, כשדמעות צחות מזהירות בעיניהם התמימות, שתתן להם „הגבלת לכל לפחות סלסה פלחים"... חנה אוהבת את פרחיה, כמו הכילי את זהבו, אבל מי יכול להשיב ריקם פני מלאכים קטנים, כשדמעות ברולח מתנוצצות בעיניהם המצפות?

ובטרם שהחתן מוביל את יפתו אל תחת החפה, והוא חפץ להפתיעה, בערב האחרון שלפני זה, במתנה שתעלה ביפיה על הקודמות לה: על השעון הקטן בצורת־לב, על הטבעת הדקה משבצה שוהם, על האביה היקרה, אבית המשי מרוקמה רקמה מזרחית ועל הכפיה הלבנה משזרה חוטי זהב וכסף מעשה דמשק, הוא בא במבוכה: מה יקנה לה עוד?

יום תמים מסתובב הוא בחוצות יפו על יד חלונות החנויות הגדולות. עיניו עיפות מברק הזהב והמשי והאבנים היקרות. היקנה לה שוב עדיים? ופתאום חולף רעיון נפלא במוחו. הוא קופץ על סוסתו הרותחת וממהר אל ביתה של חנה. כן, כלתו כה תשמח כשיביא לה שושנה צחורה ככנפי מלאך, כשמלת משי זו שבה תלבושנה אותה ברגע זה רעותיה! שושנה צחורה ולא

גבעול ירוק ככרתי. רק מעטות, רק יחידות הנה השושנים הלבנות בגנה של חנה וכל כך חבל לה לתתן לו. אבל איך תוכל לסרב לחתן הנאה, לעיניו המקרינות, לנפשו העליצה הנשקפת בהן? איך תוכל לסרב לו בשעה שהוא לוחץ את ידה אל חזהו ההולם מאושר מתפרץ?

...ועתה? — רק שלשה עצי אפרסק, שתי תאנות חוה ועצי זית אחדים מפוזרים כה וכה, זו היא כל הגנה של חנה.

וחנה שונאה עתה את הפרחים, וכשהיא פוגשת באביתר הקטן בשעה שהוא שב מיפו, סלו המזהב על ראשו, ושתי ידיו מלאות עשיריות, אז היא מפנה את ראשה לצדדים ונועצת את מבטה בגדר הלבנה הרוקדת לפני עיניה.

בנות ציון עקשניות הן כפרדות וחפשיות כצפרים. ואם חפץ הנך לכבוש לב קטן, לב חם, של אחת מהן, אל לך ללכת במתינות, לצעוד בכבדות. אל תמדוד דרכך לפניך וחלילה לך לזחול אחריה. רק תקרב אליה, וחצים חדים של נחושה יפגעו בחזך הקשה, חזה הגבר, וימיתו את האהבה בקרבך לנצח.

במהירות ובזריזות, בגאוה ובבטחון גש ישר אל פניה וביד חרוצה זרוק את הרסן אל תוך פיה הורוד, פיה הקטן, אל בין שניה הצחורות והמבריקות. היא תכנע לפניך ותהי אמתך לעד.

לעד?

בת ציון תאהבך. תאהבך אהבה צורבת, אהבת אש בלילה, ואהבה רכה, אהבת אם, ביום. היא תאהבך על

שהכנעתה, היא תתפאר בכחך ותעריצך בעד עוצם ידך ואומץ לבך.

אבל מעולם לא תסלח לך אמתך את נצחונך זה. מעולם לא תסלח לך על שנשתעבדה לך ותהי לאמתך. והיה כשהלילות הצורבים יחלופו, ומאשה של האהבה רק ניצוצות בודדים ישארו מהבהבים, ואהבת האם תמאס עליה, והשנאה, שנאת שפחה לאדונה תתלקח בקרבה, אז אוי לך גבר פותה שלא ידעת לעשותה לגבירתך אחרי נצחונך עליה. לשאת על כפים את אמתך! היא תשליכך ככלי אין חפץ בו ותברח למרחקים, אל ההרים הכחולים, ההרים הגבוהים, הרי הגליל.

ואתה תשאר גלמוד ותתיחד את לבך הכואב, את לבך הגאה.

לא רחוק עוד הזמן, וחנה היתה הכי יפה בין בנות המושבה. קומתה גבוהה וזקופה, גופה מפותח, בריא ושזוף, קוצות שערותיה השחורות נופלות תלתלים על גבה, ועיניה, יש שהן מבריקות ומתיזות שביבי זהב ויש שהן מתכסות קרום דק, קרום עמום של סודיות. שתי גבות עיניה כפופות הן כקשת מחודדה על מצחה הקטן. וכשעינים תובעות ומקסימות אלה מתחת לגבותיהן מישירות לנגדך, חצים חצים הן יורות אל לבך ומרתיחות הן את דמך.

אבל ריסים ארוכים לחנה, ארוכים ודקים כמשי. וכשהם נופלים עיפים על עיניה ומאפילים על לחייה החכלילות, והנה פתאום קמה לנגד עיניך עלמה תמימה ובישנית, מלאת ענוה ורכה כרונג.

שמש ארצנו לוהטת, שמש ארצנו צורבת. רק התכסו השדות מצע ירוק של אזוב ושמש ארצנו זורקת רבבות מלקחי שער דקיקים, והיא תופסת ברכות ובזהירות בראשים הקטנים, בראשים הירוקים ומושכת אותם מעלה מעלה, השמימה. היא מצהיבה ומזהיבה אותם, ופתאום מבצבץ ברכך ים של ראשי זהב, ים מתנועע וצובה מימינך ומשמאלך וציצית רכות וארוכות לכל ראש: עקבות השמש המרוממת.

שמש ארצנו מצליפה בקרניה הבוערות על לחיי הכדורים הקטנים הירוקים שם בראש העץ, והם מתאדמים, משגשגים ומרכינים את צמרת התפוח למצבתו.

קרני השמש חודרות גם אל לב העינב הקשה. מרככות ומלטפות הן אותו, והנה פתאום לנגד עיניך עינב מתמלא, עינב מתפקע, עינב שותת דם לבן, דם שחור.

וזו הילדה שרצה יחפה בחוצות המושבה, שקופצת ערומה למחצה בגן הפרחים שלה, רק פעם פגעה בה שמש ארצנו בצאתה שמחה לעבוד בשדה בחברת בחורים, וכבר שבה היא לביתה צעירה גנדרנית, כלה ננסית. ובמוצאי שבת כשתפגשנה בחוצות אל תתפלא אם תראינה שהיא כבר מטיילת טיול של רקוד וצוחקת צחוק עצור של גדולים, — שמש ארצנו פגעה בה.

לא פעם נסו הבחורים להתקרב אל חנה. בזהירות וברכות נגשו, והיא חכתה סבלנית ושקטה כאלו אין היא מבינה כלל את כונתם. הם היו קרובים כבר אל מטרתם, ויחוגו בלבם את נצחונם ולא הרגישו כלל שריסיה השחורים, ריסיה הדקים מורדים היו על לחייה. ופתאום, מבלי שום התראה, התרוממו גבותיה, משכו אחריהן

את הריסים וגלו מבט לועג, מבט חודר, מבט אוסר. ופתאום דקירה בחזה.

הם נרתעו לאחור לגהות פצעיהם. ברחו הבחורים מאת מבטה ולא העיזו עוד להסתכל בפניה אלא בחלום, בחלום נוגה של בחור עזוב.

כל המושבה זוכרת מה שקרה ליהודה הארוך, לצבי היפה ולעוד הרבה בחורים שהעיזו פעם. הם עזבו אחר זמן מה את המושבה ויתפזרו אל כל קצוות הארץ, כשלבם הפצוע היה זב דם. כל המושבה יודעת את חנה הגאה.

עד שבא שמעון הכנרתי.

הוא לא הלך סחור סחור. ישר נגש אל פניה, בלעג קל קבל וסבל את מבטה החד, וברגע אחד עלה בידו מה שלא עלה בידי אחרים במשך של שנים.

זה קרה בהיותם בגורן בקצה המושבה, על־יד הבקעה הרחבה. היא שכבה פרקדן על ערמת תבן ריחני, כשידיה משולבות לה על ערפה ותלוה במבטה את עדר הצחורים המתקרב חרש מִמערב הרקיע. הוא השתרע לא רחוק ממנה על גב ערמה אחרת, הסתכל בחצי פניה המואר וינחש את החצי המוצל.

הוא בא באותו היום מהגליל. עיף היה מנסיעתו הארוכה, ובחדרו הקטן היה האויר חם ומחניק ומטתו קשה וצרה, ויבוא אל הגורן לשאוף רוח קריר ולנוח על הערמה הרכה. שעות מספר שכבו כה על הערמות מבלי דבר דבר, חנה מביטה השמימה ומציצה אל פניו ושמעון מביט אל פניה ומציץ השמימה. והוא לא היה זהיר ביותר והנה מבטיהם נפגשו. היא ירתה חץ חד

פולח, והוא כווץ קמטים, קמטי לעג, סביב עיניו האפורות ועל־יד שפתיו הערומות.

חנה היתה נבוכה לרגע, אולם חיש התרוממה ותמהר אל ביתה, כשהיא מבטת לרגעים לאחוריה, והוא קם מתוך עצלות, החליץ עצמותיו, פהק פהוק של שעמום וילך אחריה. בעוד רגעים אחדים השיגה.

שמעון לא היה יפה. חוטמו היה רחב יותר מדי וסנטרו, שהביע מרץ, היה בולט יותר מדי, אבל מצח יפה היה לו, מצח רחב בעל שתי פנות חדות; ועיניו החודרות ובת צחוקו הרחב הקסימו והפחידו את ידידותיו.

שקט וחושך שררו בין השורות הצפופות של הפרדס.

— „שלום לך!"

שתיקה.

— „שלום לך, חנה!"

חנה שותקת וריסיה הארוכים המורדים מזדעזעים.

— „שמעי, חנה! אחרי ככלות הכל, אני הנני בודד ואת בודדה הנך גם את. מן הראוי היה, שנהיה בודדים יחד".

ריסיה מזדעזעים יותר.

הוא לא חשב על מה שהוא מדבר, ודבר רק כדי שלא לשתוק, והיא הוסיפה לשתוק שתיקה עקשנית ורק מזמן לזמן גחכה בבוז.

לסוף נמאס לה המשחק הזה. עוד כמעט יתרוממו הריסים, עוד רגע והמה יזרקו החצים.

אבל שמעון הושיט לה פתאום את ידו, נפרד מעליה על אם הדרך וילך לו.

נפרדו כלעומת שנפגשו: זרים ורחוקים זו מעל זה.

למחרת הבוקר, כאשר יצאה חנה להשקות את פרחיה הצמאים, מצאה בשיח שושנים פתקה קטנה. שלש מלים היו כתובות עליה: „בואי בעשר לגורן“. שום חתימה לא היתה.

איזו חוצפה, איזו גסות! התרוממו הריסים ויורו ברקים. אבל הברקים פגעו בלבות שושנים אדומות, ולבות שושנים אינם יראים את הברקים. „יריתי חנם חצי זעמי“ — חשבה.

היא, כמובן, לא תבוא בלילה אל הגורן. היא לא תרשה לסתם כחור, שאינה מכירה מתמול שלשום להתיחס אליה באופן כה מגונה. ועוד אומרים עליו, על שמעון, שפקח הוא! היא לא תלך ולא תחשוב על זה יותר. הוא שגה הפעם. הוא לא היה מעיז נגרה אלו היה מכירה. אבל הוא ראה אותה יחידה בגורן... ככה הם הבחורים... אני בודד ואת בודדה הנך, נהיה שנינו בודדים יחד... יחכה קצת!...

אחרי הצהרים נזכרה שמאז הבוקר לא חשבה על זה. לפנות ערב כאשר הלכה שוב הפעם להשקות את הגנה בא זכר הפתקה על לבה. „טוב שנזכרתי“ דובבו שפתיה. לולא היה עלי להשקות את פרחי, הייתי שוכחת לגמרי שבעשר עלי להיות על יד הגורן.

ובעשר בערב צעדה פסיעות מהירות אל הגורן.

הוא חכה לה בדרך על יד שדרת העצים. בידו האחת היה מעילו החם שהביא אתו מרוסיה ואת ידו השניה הושיט לה. דומם לחצו ידיהם ודומם הלכו אל הגורן.

היא נרגשת. מדוע אינו מדבר כלום? מדוע הוא צועד, ראשו כפוף ושותק את שתיקתו הממושכה? על דבר מה הוא חושב כשהוא צועד על ידה בלילה? על אדות מי הוא חושב? איך הוא מעיז לחשוב על מי שהוא אחר, בשעה שהוא נמצא כל כך קרוב אליה. עוד מעט ימאס עליה, תצחק לו בפניו, תשוב אל ביתה, תתכנס אל מטתה החמה ותרדם את שנתה המתוקה. אבל הוא כל כך שוקט הוא, אין הוא מבין אפילו עד כמה הוא אי נימוסי ויחד עם זה גם משעמם ו...

הם באו אל הגורן.

הוא שכב על צדו כשראשו נשען על ידו הימנית, בידו השניה הציע לפניה לשבת על ידו ולהתכסות במעילו העב, ורק מלה אחת זרק לה: „טל".

היא ישבה על ידו והוא פרש את המעיל על רגליו ויכסה את גופה. את ידה הרכה והחמה הניח על המעיל וינגן על אצבעותיה כמו שמנגנים על הפסנתר. „זה כבר לא נגנתי", הוסיף אחרי רגע.

כשעה קלה לא הפריע איש מהם את הדממה. היא הביטה השמימה אל רבבות הכוכבים המתנוצצים בנוגה עמום, והוא הישיר מבטו לפניו.

ופתאום הרים את ידו, וברכות כה מוזרה לאצבעותיו הקשות אחזה בסנטרה, הסב לאט את ראשה אליו, כאילו היתה תינוקת, התרומם מעט על ידו ויגיש את שפתיו אל שפתיה... הוא התכוון לנשיקה קלה, לנשיקה תמימה,

נשיקת אב לבתו. אבל השפתים שנתלכדו שוב לא רצו להפרד, נתעורר בו החשק לכבשה לעצמו בנשיקה זו לנצח. הן תמיד היה מנצח בנשיקותיו הממושכות, בנשיקותיו המשכרות.

היא נחלשה פתאום עד להתעלפות. בעיפות חושקת נפלו הריסים הכבדים. העולם נגוז, והיא נמסרה כולה לנשיקה הראשונה. נשיקה חושקת וקדושה.

ותכנע חנה, ותשבר גאותה, ותמסר לשמעון. כל נשימה שלה הרי שלו היא ובשבילו. היא ממלאה כל מה שדורש ממנה לבו המפונק. היא נשמעת לו בכל והיא מאושרה להשמע לו. היא אוהבת אותו מעומק לבה, אותו ואת הפקעים הורודים שהתחילו מתפתחים בגנה הנחמד.

נפשה היא מוסרת לו. ומפני מה לא תעשה כזאת? האם אינה מאמינה לו? האם לא הגיד לחנה את כל האמת? האם לא אָמר לה שהוא אוהב אותה, כמו שלא אָהב עוד אף אחת, חנה היא הראשונה, והיא גם תהיה האחרונה?

איש במושבה לא ידע את הנעשה. ביום הוא עובד בכרם והיא עסוקה בביתה, ובערב נפגשים הם רחוק מחוץ למושבה בחדרו הדל, סוכת שומר עזובה, ובו הם מבלים את ראשית הערב. חדשים אחדים היתה שכורה. חדשים אחדים היתה נפשה ברשותו. רצונו רצונה, תשוקתו תשוקתה, שגעונו שגעונה.

ומדי ערב בערב היא נכנסת אל גנה, מטיילת טיול של רקוד בין השיחים הנמוכים, השיחים הדוקרים, כשעיניה המזהירות מחפשות ובוחנות. היא בוחרת בפקע היותר יפה, היותר ורוד, באנחה קלה היא חותכת במספריה הקטנים המתנוצצים באור אָדום. אור השמש

השוקע, את הפקע הרך; ואת בחיר פרחיה היא מביאה אל בחיר לבה. בשעה שהיא עולה אל הסוכה הקטנה בראש הגבעה היא צועדת צעדים גאים, כשלבה דופק מהרגשת חיים חריפה ועיניה המזהירות מתיזות שביבי אושר. אבל כשהיא שבה יחידה בשעה מאוחרת בלילה, כשהיא דורכת על הצללים הקצרים, צללי יגפנים המסתובבים ונסגרים מאחוריה, ואחר כך כשהיא מתגנבת דרך חלונה אל חדרה החשוך ויללת־שועלים בכינית מלוה אותה — כה מתכווצת נשמתה מכאב, כה עלובה היא מרגישה את עצמה וגעגועים כה עזים תוקפים אותה לחייה הקודמים, חיי גאוה ופנוק.

תמיד היא צריכה לבוא אליו. תמיד לישן אותו על ברכיה. לישן אותו בנשיקותיה החמות. הוא הנהו כה עיף מעבודתו, ושנתו כה עמוקה. היא מורידה בזהירות את ראשו הכבד על הכר, מכסה אותו בשמיכתו החמה, שמה את הפרח על חזהו ומתחמקת על בהונות רגליה.

היא אוהבת אותו בכל לבה. היא היתה מקריבה בשבילו את חייה, והיא אינה מתאוננת כלל, אבל רגש חדש מתעורר בה, רגש המרד. ולפעמים כשהוא מבקשה, בקול מצוה, לבוא ביום המחרת בשעה יותר מאוחרת, אז את כל כחותיה צריכה היא לרכז כדי לעצור בעד ריסיה המזדעזעים, שלא יגלו את עיניה הקודחות. והזיקים כובים מתחת לריסיה הביישניים, — וחנה נכנעת.

כמה עיף הוא מעבודה ומחוסר שינה. כמה נרגזים עצביו. כמה כואב לבו בהזכרו שאחרי חבוקיו החמים, אחרי נשיקותיו הבוערות היא צריכה לשוב יחידה באישון הלילה. הוא משתדל לבלי להרהם, אבל הדבר אינו עולה

לו. יום תמים אחרי זה, בזמן העבודה, הוא חושב עליה ועל גורלה. לבו כבד עליו עד הערב, עד שיודע לו שהלילה עבר עליה בשלום.

נמאס עליו השקר. וחפץ הוא להכריז גלוי לפני כל העולם כולו: „אני אוהב את חנה וחנה אוהבת אותי ואנחנו מבלים יחד את שעותינו היותר נעימות". מפני מי יפחד? טוב לו לבחור צעיר, שיחידי בא לארץ, אין לו פה לא אב ולא אם ולא משפחה גדולה. טוב לו לפועל העובד היום במושבה אחת ומחר הוא עובר למושבה שניה והוא מקבר בדרכו את עברו הקצר. אבל היא, חנה, מה תעשה היא?

בחדשים הראשונים היה עולה על לבו הרעיון לבוא אתה בברית הנשואים כדת משה וישראל. לוותר על כל העבר שלו ועל כל התיאוריות שלו ולבוא אתה בברית. ובלבד שלא תלך יחידה לבדה אל ביתה הרחוק, ובלבד שלא ירעדו ריסיה הדקים. לוא היתה חנה רק מבקשת אותו דבר זה. לוא היתה רק רומזת לו. אבל חנה לא תבקש. חנה גאה היא. יותר נקל לה לסבול כל חייה מאשר לבקשו דבר כזה. והוא גם חדל לחשוב על זה. כבר עברו שבועות מאותו היום שנגוע בלבו רעיון זה.

פעם בלילה אחרה חנה לבוא ומצאה אותו ישן. הוא היה עיף מעבודתו. אבל הן גם היא עבדה היום: את הפרות חלבה, פעמים השקתה את הגן, את החלונות נקתה. גם היא עבדה היום קשה, והדרך מביתם כה ארוכה היא. כמה עיפה היא!

היא לא תעיר אותו. היא מנשקת לו על מצחו ועל עיניו, שמה את הפרח על חזהו ויוצאת מסוכתו.

הלילה קריר ורטוב. טל עבה חודר אל תוך הנשמה. חנה מכירה היטב את הדרך, אבל השעה מוקדמת היא, וכדי שלא יכירוה היא מחליטה להקיף את המושבה, צריך לחצות את הכרמים ולהגיע עד הגורן, ומשם, דרך הפרדסים, דרך ישרה לביתם.

חנה חוצה את כרמו הארוך של ישראל. פה לא תפגש שום אדם, היא בטוחה בזה. פה מסתתרים רק שועלים קטנים, המבכים את חייהם המרים. אולם הגפנים מפריעות לה. דוקרות הן הגפנים. לרגעים היא נכשלת, לרגעים גפן סוטרת לה על פניה. פתאום נקרעה עליה השמלה הצחורה. קשה היא הדרך בין גפני הפרא, קשה מאד. כל כך עיפה היא, רגליה לא נחו כל היום בבית, ברכיה כבר כושלות.

כמה טוב היה לו יכולתי לחשאר אתו. כמה טוב היה. מחר אבקשו שתמיד אשאר אצלו. כל כך טוב יהיה, כל כך טוב...

היא סוגרת את עיניה, נכשלת ונופלת. גפן אכזריה מצליפה על לחיה. היא קוטפת עלה גדול ושמה אותו בצדו החלק, בצדו העליון על הלחי.

העלה רטוב מטל לילה. הטל קריר ומשקיט. עיפה ושבורה היא מתגנבת אל חלון חדרה.

חנה אינה חולה, אבל אין היא יכולה לעזוב את ביתה, אינה יכולה לצאת החוצה. לחיה צבה ושרטת עמוקה וכפופה משתרעת עליה עד סנטרה.

שמעון אינו מבקר אותה. הוא גם אינו יודע שהיא חולה, ואילו ידע, גם אז בודאי שלא היה בא אל ביתה. היא מכירה אותו, הוא לא יבוא. במשך כל היום לא היה

איכפת לה, אבל בערב תקפה חשק עז לראותו והיא עמדה על יד החלון. מצחה צמוד אל השמשה הקרה והיא נשקפת אל גנה הקטן, שמא יעבור על יד הבית וישיר את שירו האהוב עליה, ואז יכירה ואולי גם ידרוש בשלומה... אבל הוא לא בא.

שמעון בא אל סוכתו עיף. הוא זכר היטב שבלילה זה נפלה עליו תרדמה בטרם שבאה חנה. זה צערו מאד והוא החליט שלא להרדם הפעם. הוא לא ישכב על המטה. הוא ישב על הכסא. הוא מזיז את המטה לאמצע החדר ומטייל סביבה. וכשנלאה מהסבובים עמד על יד החלון, מבטו חודר אל תוך חשכת הלילה. הוא חכה עד חצות, אז ידע שחנה לא תבוא עוד.

מה היה לה? אולי באו אורחים אליהם, או אולי נחלה מי שהוא בביתם, וקשה לה לעזוב את החולה.

ביום השני היתה העבודה קשה עליו מאד, הוא לא ישן כל הלילה. חסר היה לו דבר מה, והרגשה כבדה העיקה על לבו. היום היה חם, השמש לוהט ומעור, האדמה יבשה וקשה. עצי הזהב, ענפיהם נמוכים ודוקרים והזיעה נוזלת על מצחו הרחב ומטפטפת אל תוך העינים העיפות והאדומות.

כששב בערב אל סוכתו הגלמודה נפל על מטתו, מבלי שרחץ את עצמו אפילו. הוא השאיר על השלחן פתקה לחנה בבקשה להעיר אותו כשתבוא, אבל למרות עיפותו לא יכול זמן רב להרדם.

כשפקח את עיניו היתה השעה כבר מאוחרת, אחרי חצות, היא לא היתה על ידו. הוא מחפש על המטה, יורד ממטתו ומחפש על ידה ותחתה. כורע על ברכיו ומחפש על

הרצפה. היא לא בקרה אותו, הוא בטוח בזה. חנה לא היתה שוכחת להביא לו פרח ורוד.

יותר לא יכול לישון. בבוקר יצא לעבודתו שבור ונרגש. בבואו אל הפרדס לא אכל את ארוחתו ויגש תיכף לעבודה.

הך הך, בלי הרף, בלי הפסק, מבלי לזקוף את גבו אף פעם. את מרירותו חפץ להפיג בעבודה תכופה, בעבודה מהירה.

בצהרים הרגיש שאין הוא יכול לעבוד יותר וישב לביתו. הוא צם כל היום ולא הרגיש בזה. הוא שכב על המטה מבלי נוע, הסתכל בתקרה השחורה ויהרהר את הרהוריו האפורים: היא עזבה אותו מבלי להגיד לו למה, מבלי להפרד מעליו, מבלי לקבל את נשיקתו האחרונה. לוא באה לקבל נשיקתו, נשיקת הפרידה, לא היתה עוזבת אותו. הוא היה מכניעה שוב, מכניעה לעולם.

מאוחר בלילה ירד מעל המטה ויצא החוצה. רגליו נשאוהו אל ביתה. כאשר הגיע אל הכרם פגש את עגלונם הערבי שב בעגלתו הריקה.

„איפה היית, אבדול?"

„הבאתי את בת אדוני אל אחותו לרחובות" — ענה העגלון וימהר אל החצר.

נתחוור לו הכל. כעת חנה אינה נכנעת עוד לו... די היה ליום, ליומים כי יעברו והשפעתו עליה חלפה. הוא לא הצטער עוד על זה שאיננה אתו... הן הוא אינו אוהב אותה כלל, הן הוא לא אהב אותה מעולם. אבל לעזוב אותו, אותו!...

שעות שלמות הוא רץ ברחובות האפלים, ברחובות הישנים, והנקמה אכלה את לבו. אבל מה יעשה לחנה? היקח את שוטו הדק, ירכב אל רחובות ויכה אותה? לא, הוא רק יהיה לצחוק בעיניה, בעיני כולם ובעיניו הוא עצמו. היגלה את סודם?... לא, הוא לא יעשה את זה. זה יהיה כל כך מכוער, זאת תהיה נבלה...

פתאום חלף רעיון במחו. פניו אורו ועיניו התחילו קודחות. הוא נכנס אל הגן הקטן, רץ בין השיחים הריחנים, סכינו החד, הסכין הרחב והארוך, שבו השתמש להרכבה, קפץ מפקע לפקע ומשיח לשיח וישאיר אחריו חורבן ושממה. ידו דקורה וזבה דם, אבל אין הוא מרגיש בזה כלל. איזה תענוג מיוחד מרחיב חזהו. כעת היתה לרוחו הרוחה. הוא אינו עיף אפילו.

את כל הפרחים אסף אל הארגז הגדול, ארגז הנפט שעמד על יד הגן, ויקח את שללו אל סוכתו.

כעלות השחר שם את ילקוטו על שכמו. ילקוטו הגדול שבו כל לבניו ובגדיו צרורים. הוא סגר את הדלת במנעול הכבד ויעזוב את המושבה. בידו הימנית הפצועה, מכוסה דם קרוש, תיבת נייר עגולה. בה הביא את כובעו היפה, כובע השבת, מיפו. עכשיו כובעו קמוט בין לבניו והתיבה מלאה פקעים.

בצהרים בא לרחובות ותיכף מסר את התיבה להביאה אל חנה. על התיבה כתב בעפרון אדום: „תבואי בעשר לגורן".

כשקבלה חנה את התיבה וקראה את הכתוב עליה, רעד לבה מגיל. האמנם היא נצחה באותה המלחמה

האלמת שהיתה ביניהם? כמה היא אוהבת אותו, היא לא תתן לו כלל להרגיש שהיא נצחה.

חנה פתחה את התיבה ותכיר את פרחיה. דמה קפא בעורקיה. כמה רע לבו. הזדעזעו הריסים ויקפצו, וחצי אש זרקו עיניה, אבל פתאום נכפף הצואר, הראש תלה על החזה ודמעות כבדות התחילו מתגלגלות אחת אחרי השניה. חנה אינה בוכה. חנה לא תבכה. שום אָדם לא יעיז לאמר שהיא בוכה. הפנים החורים, פני אבן הם. אף שרטוט אחד בהם אינו מתנועע. קפאו הפנים והריסים מורדים שקטים, ודמעות כבדות מתגלגלות.

וחנה קמה, הזדקפה גאה ועקשנית, ותרץ החוצה. היא באה אל האורוה, מוציאה את הסוס השחור, שמה על גבו את האוכף הרחב, האוכף לגברים, ובקפיצה אחת היא יושבת עליו.

מעולם לא רכבה כה מהר. כל רגע נדמה לשעה בעיניה.

פרועת שער וחוורת כמת מהרכיבה המהירה היא באה לביתה. היא רצה אל הגן, תפשה את האת בידיה הרועדות ותתחיל לחפור מתחת לשיחים, חפור והכה בשרשים הדקיקים.

שיח אחרי שיח הוציאה. את האדמה השיבה למקומה, אל תוך הבורות הקטנים, החליקה את הקרקע ותשוב לביתה. לולא השיחים שנערמו על יד הגדר אי אפשר היה להכיר שהיתה פה פעם גנת־פרחים.

חנה נטעה בגנה עצי פרי: עצי אפרסק, תאנות חוה ועצי זית, וכאשר היא עוברת ברחוב שקטה היא.

גאה וקפצנית, אבל כשהיא רואה מרחוק את אביתר הקטן שב מיפו, היא מפנה את ראשה הצדה אל הגדר הרוקדת לפני עיניה.

משה שלנו.

„משה שלנו“או „פרא אדם“ היה שמו בפי כולנו. אָמרו עליו שהוא נולד בפתח. אבל איש לא ידע את זה אל נכון. הוא עצמו אָמנם ידע את האמת, אבל לא גלה אותה לאיש. אם שאלוהו בגליל, אמר שהוא נולד ביהודה; ביהודה — שבגליל. ברחובות קרא לעצמו יליד ראשון. בעקרון — יליד חדרה. פעם באספת צעירי המושבות, כשהיו נוכחים באי כח מושבות יהודה וגליל, שאלהו לץ אחד שחפץ להקניטו:

„משה שלנו, עכשיו לא תמלט מידינו. אמור לנו, איפה נולדת“.

משה הבין את אשר לפניו. חשב רגע ויען: „בארץ ישראל“.

בפעם אחרת, כשבא מרגניה לכנרת לראות במרוץ הסוסים, שאלהו אחד הכנרתיים את השאלה הרגילה על־דבר מקום הולדתו. אָז השיב מבלי חשוב הרבה: „בדגניה“. צחוק התפרץ מפי כל השומעים. „הן דגניה רק לפני חמש שנים נוסדה“, העיר לו אחד.

משה התאדם במקצת, נשך את שפתו, אבל התשובה כבר היתה ערוכה בפיו:

„ימים אחדים בטרם שנולדתי נסעה אמי לחמי טבריה. רק הגיעה לחוף ים הכנרת חלתה פתאום. הביאוה אל הכפר הערבי הקרוב, דגניה כעת, ושם נולדתי".

ולא מפני ששקרן היה משה מטבעו, או שהיה בחפצו להוליך אנשים שולל, כחד את מקום מולדתו. להפך, הוא היה ידוע בכל הארץ לדובר אמת, אבל תכלית שנאה שנא את השם „משה שלנו". הוא חפץ להיות דוקא משה של כל ישראל.

בכל מקום בואו היה הוא החביב. לא היה נשף בארץ ישראל שמשה לא לקח חלק בו. תמיד היה הוא הממלא את התפקיד היותר חשוב. הוא היה מנגן יפה על כל כלי הזמר, אבל את הכנור אהב ביותר. ובאמת, מי שלא שמע את נגינתו על הכנור ולא הסתכל בפניו באותה שעה, לא שמע נגינה יפה מעולם ולא ראה אמן־משחק מימיו. כשהיה בא תורו לעלות על הבימה, היה עובר לחש באולם „משה עולה", „משה עולה". ואחר כך היה כל אחד עוצר את נשימתו, ודממת מות היתה שוררת באולם.

מעולם לא היה משה מתקן ומכוון את כנורו, כמו שרגילים לעשות כל המנגנים. הוא קופץ על הבימה, תופס את הכלי המוכן לפניו ומתחיל תיכף נגינתו.

ורק התחיל נגינתו, צחוק נראה על שפתיו ובהמשך הנגינה היה הצחוק הולך וחזק, הולך ויבש עד שהיה מצלצל גס וקשה.

והכנור בוכה ומתיפח ומבקש אהבה וחנינה.

והקהל בוכה בכי עמוק וצוחק צחוק הסתרי. משה כבר גמר את נגינתו ויסתלק מעל הבימה, והקהל נשאר עדיין על מקומותיו בוכה וצוחק.

מסוף האולם נשמע פתאום קול חנוק מצחוק הקורא: „פרא אדם“, ומכל הפנות עונים לעומתו „פרא אדם“, „פרא אדם“! ופרא האדם עומד לו באותה שעה בזוית מאחורי המסך הדק, מקשיב לכל הנעשה באולם. עיניו מתערפלות ברמעות ושפתיו לוחשות: „כמו תמיד“.

העצבים היו נרגזים גם למחרת אותו היום. וכשנפגשים האכרים למחרת בלכתם לעבודתם מתמרמרים הם על „פרא האדם“ ועל ליל הנדודים. ונשבעים „על דברתם“ שלא ירשו יותר לנשותיהם ולילדיהם לבקר את בית־העם בזמן „שהוא“ מנגן.

אבל כשהיו מודיעים במושבה „שמשה שלנו“ ישתתף בנשף, היו מזדרזים כולם, אנשים ונשים, זקנים וטף, והיו ממלאים את האולם הגדול זמן רב לפני ההתחלה.

משה בזה את ההמון ולא פעם אמר לעצמו: „כשאני עולה על הבימה, כל הנאספים דומים בעיני לעדר גדול שאינו מבין ואינו מרגיש כלום“. הוא שנא את ההמון, ולכן לא נתנו לבו לגרום לו הנאה בנגינתו החרישית והנוגה או הפזיזה והשמחה. מתאכזר היה להם תמיד ויהוממם בערבוביה פראית של קולות. אבל הוא אהב לראות את כולם כשהם נשמעים למיתריו. הוא אהב לנגן את העולה על רוחו ולראות אחרים מחקים כקופים את מצב רוחו. ולפעמים, כשהיו כולם צועקים „משה שלנו“, „פרא אדם“, היה הוא מצטחק צחוק מר ולוחש: „שוטים שבעולם — אתם הנכם הפראים, פראי האדם, והנכם בידי וברשותי בכל רמ“ח איבריכם ושס“ה גידיכם. כחומר ביד היוצר אתם הנכם בידי“.

וכמו ששנא משה את הקהל, כך אהב את היחיד. הוא היה מלטף את הילדים ומחלק להם סכריות, היה מטייל

את הזקנים בלילות החמים ובסבלנות של קדוש מקשיב לספוריהם הארוכים. אבל משה אינו מנגן לפני יחידים. כבר עברו הרבה שנים שלא היה מנגן לפני יחידים. או שהנהו מנגן לקהל רב, או — לעצמו.

כשהיה משה ילד קטן, היתה לו ידידה קטנה שאהבה. את הפרחים היותר יפים קטף בשבילה, את השירים היותר רכים שר לה ואת מנגינותיו היותר יפות נגן לפניה. ואסון נורא קרה לילדה הקטנה. פעם כשהיתה תולשת שערות ארוכות מזנב סוסם הרגזן לעשותן מיתרים לכנורו של משה, הכה אותה הסוס על החזה, והלב הקטן חדל מלדפוק. ימים רבים התאבל משה על אהובתו הקטנה ונדר שלא לנגן יותר לפני איש. כשגדל, קנה לו סיחה קטנה ושחומה — ויקרא לה רחל, על שם אהובתו האומללה. ותגדל הסיחה ותהי לסוסה נחמדה.

סוסתו של משה, מי לא ידעה? בכל הארץ עבר עליה רוכב ומחלל את שיריו הנוגים. דקה וקלת הרגלים, נשכנית ובועטת כמשוגעה, מגלגלת היתה את עיניה הפראיות, מטה צוארה לשמאל וקופצת ודוהרת. איש לא העיז לרכוב עליה. זכרו כלם מה שקרה לרפאל השומר כשהראה גבורתו ואומץ רוחו וירקידה תחתיו. ששה חדשים אחרי שהפילה אותו מעליה יצא מבית החולים נכה־רגל ושבור־צלעות.

ואולם כשהיה משה רוכב עליה, היתה סוסה זו מורידה שתי אזניה הזקופות, מישרת צוארה, משפילה את עיניה ותהי כולה הכנעה, כאומרת „הנני ברשותך — עשה בי מה שברצונך“.

ומשה, — פעם הוא מצעידה צעדים אטיים מדודים ופעם מריצה עד שקצף יז מפיה. וכשהוא רוכב רכיבה

של רקוד לפנות ערב במושבה, — הרבה זוגות עינים שחורות, מבריקות ודולקות מלוות אותו, הרבה לבבות צעירים מתחילים לדפוק דפיקה תכופה ורגשנית, כה יפה היא קומתו הזקופה כשהוא מתנועע תנועות קצובות ובטוחות על הגב הנמיש.

את נפשו היה מוסר בעדה, בעד סוסתו. לבדו היה מטפל בה, ולא אחת היה קם מתוך שנתו בלילה, לראות את „רחל" אם ישנה היא כראוי ואם לא חסר לה, חלילה, דבר מה.

הוא אהב להתחרות את חבריו ברכיבה ותמיד היה יוצא הוא המנצח, ובלילה אחרי ההתחרות היה מכנים את סוסתו לאורוה הרפודה, נושק לה נשיקה חמה בסנטרה הנמיש והמזדעזע, מלטף צוארה לטיפות רכות ולוחש באזנה: „רחלתי היקרה, אילתי המהירה"... ומדי שנה בשנה, בל"ג בעומר, יום מות הילדה, היה משה רוכב על סוסתו רחוק, רחוק, בשביל המתפתל, והיה עולה על הרי יהודה, כשהכנור תחת זרועו, ושם היה קוטף בשבילה את העשב היותר רך, מגיש לה ערמה גדולה, מקשט אותה בשרשרות ארוכות קלועות פרחים אדומים, פרחי פרג, שכה הולמים את שערה השחור, יושב על ערמה כנגדה ומנגן לפניה את הנגונים האהובים של „רחל הראשונה". מאוחר בלילה היה שב לביתו. יום שלם לא אכל ולא שתה. יום צום היה לו היום הזה. וכה היה נוהג מדי שנה בשנה.

אולם פעם נעלמת הסוסה ואיש לא ידע את מקומה. זה קרה באותו היום שיוסף השומר בא רוכב על „התבור", סוסה ארוכה וגבוהה, היותר מהירה בגליל. כשנודע דבר בואו למשה, קנא את שם סוסתו האהובה עליו. נטפל לו ליוסף ולא עזבו עד שזה הבטיח לו להתחרות עמו בערב.

כל המושבה נאספה לככר רחבת ידים שעל יד דרך המלך לראות בהתחרות איתנים זו. בחרו במקום, מדדו את המרחק, נעצו הדגלים, ירו ברובה, והמתחרים יצאו.

הפעם פנתה ההצלחה עורף אל משה. כבר באמצע הדרך התקדמה תבור כדי חצי גופה והקדימה הרבה לבוא אל המטרה לפני רחל.

משה לא שב למושבה. הוא עבר מהמטרה והלאה ויעלם מאחורי ההרים. שעות רצופות הריץ את סוסתו, עלה הרים וירד בקעות, הכה אותה בשוטו וידרבן את ירכיה בנעליו. לבסוף נפלה על הסלע ותפח רוחה.

מבט של בוז זרק משה על הפגר ויקרא: „לא היית ראויה לשאת את שמה."

כעלות השחר שב משה אל המושבה רגלי ורסן הסוסה ואוכפה בידו. למחרת אותו היום כבר נגן את מנגינותיו העליזות, ונראה היה כאלו שכח לגמרי את סוסתו ואת השם החביב שנקראה בו. רק פעם שמעוהו צועק מתוך שינה: „זו לא אשמתי, אני לא הרגתיה".

ומאותו זמן היה הולך יתידי אל ההרים הגבוהים להתאבל על רחלתו, יחידי עם הכנור.

מדי ערב בערבו היה משה יוצא את המושבה לחורשה הקטנה הקרובה מעבר הנהר או הרחק לחולות המלבינים. שם היה מנגן לעצמו. רגיל היה לקחת אתו חצוצרה או קלרניטה ורק לפעמים רחוקות, כשפעם בלבו דבר מה שקשה לבטאו בכלים אלה, היה לוקח אתו את הכנור. ושם היה שופך נפשו במנגינה ערבה ונוגה. הקולות נתלים באויר הערב החם ורוח קלה דוחפם למזרח ומביאה אותם למושבה נחלשים וגוועים, עוד יותר ערבים ונוגים משהיו. יוצאים האכרים את בתיהם לבושים בגדי בית קלים,

מושיטים צואריהם קדימה, חופים כף ידם על אזנם ותופסים קטעי מנגינה שזורה קרני ירח חודרים דרך הענפים הסבוכים.

היה אחד הלילות החמים השקטים. האויר לא התעורר עדיין מהקסם, קסם הזהב ששפכה עליו החמה הגוועת, — וכבר זרק לו הירח החוור את רזיו, רזי הכסף. האכרים, איש על גזוזטרתו שלו טבולת־הירק, מתיחדים עם דומית הלילה. נשמעת מנגינה רחוקה ומרפרפת. ומספרת מנגינה זו על געגועים טמירים של נפש חומדת ואינה יודעת מה, על סוד הזמיר שלפני רגע נשתתק מבלי שגמר את שירו המסולסל, על חוטי כסף משוזרים, דקים וקלים האוחזים את נשמת האדם ומעלים אותה למרום, על עיני אהובה כחולות וחולמות שנסגרו לפני זמנם. פתאום נפסקת מנגינה זו, נפסקת לשעה קלה ומתחילה שוב. עכשיו היא מלאה עוז וגברות. מספרת מנגינה חדשה זו על לב חם בוער ומלא תאוה, על חלומות בחורים עזים וקשים, על קרני השמש הלוהטות ששבעות־דם כבו זה עתה במערב הרחוק. וגם מנגינה זו נפסקת.

יושבים השומעים הרחוקים על יד בתיהם, זמן רב שקועים הם במנגינה זו ובזכרונותיהם הנעימים, אחר כך יורדים בפסיעות לא־בטוחות אל הרחוב המואר, מטיילים ארוכות וקצרות איש על יד חצרו, ומתיחדים בתוך הצל החשוך עם נגון חסידי מלא געגועים ואהבה.

והחתן שמואל וכלתו בתיה אהבו לטייל מחוץ למושבה. מאושרים בבדידותם היו שחים ערבים שלמים על הגעגועים שהתגעגעו איש על רעהו עוד בטרם נפגשו, על אהבתם העזה, על מסירותם הגדולה ועל סדור ביתם הם, ביתם החדש היותר יפה במושבה. גם בערב זה יצאו מביתם ויגשו אל

החורשה. הפעם לא דברו כלום. הכנור ספר להם על הכל. על מה שהיה לפני הפגשם, בזמן שתעו עוד בשני שבילים שונים מבלי מצוא מנוח לנפשותיהם, על פגישתם בכרם, על נשיקתם הראשונה, על אהבתם הנובעת, היוצקת דם חדש לתוך העורקים. ופתאום הפסק, הפסק ממושך. והפסק זה ספר להם את השאר, את מה ששאפו לדבר עליו תמיד ולא העיזו אף פעם, והיו מעבירים שיחתם על סדור „ביתם הם, ביתם החדש היותר יפה במושבה". זמן רב ישבו חבוקים לב אל לב, על גזע עבה נמוך, מקשיבים לדפיקותיהם התכופות וחולמים על עתיד קרוב. ופתאום קפצו שניהם על רגליהם. מן היער יצא משה, בזרועו האחת הכנור, והזרוע השניה שלובה בזרוע רבקה. כן — הם לא טעו. זה הנהו באמת משה. מי עוד תועה בלילה בתוך היער, והכנור שלו תחת זרועו? מי עוד יודע להוציא מתוך לבו הנבוב של הכנור אגדות מלאות קסם כאלה? וזו בודאי רבקה היא. למי עוד במושבה שתי צמות כל כך ארוכות, ארוכות עד כפות הרגלים?

בבוקר נודע הדבר במושבה ומשה חדל מלהיות יותר „משה שלנו", ויהי של רבקה.

ומעשה שהיה כך היה. צעירות המושבה סקרניות הן וחפצות הן לדעת מה עושה משה כשהוא מתיחד ביער. תמיד הנהו מנגן רק בקהל, מפני מה אינו מרשה להן לבוא אל היער בזמן שהוא מנגן שם? מפני מה הוא מפסיק את נגינתו כשאזנו קולטת שאון צעדי אדם? אבל מי יעיז לגשת אל משה, אל פרא האדם הזה, בשעת נגינתו? בשעה כזו אינו מבחין בין ילד לזקן, בין צעיר לצעירה.

רק עד הגבעה הצופה פני החורשה, עד הגבעה שעל גבול המושבה היו מרשות לעצמן הצעירות לגשת. שם היו

יושבות ומקשיבות לנגונו הנפלא. מושך נגונו את הלב וקורא, והאימה מפניו, מפני „פרא האדם“, מתרחקת ונדחית והצעירות שוחות על הגבעה עד שנפסקת המנגינה. אז קמות חן דומם והולכות לביתן מחרישות. ואם תמשך המנגינת זמן רב ועזבו בלב כואב את הגבעה בטרם שנגמרה. כי עליהן היה להשכים למחרת בבוקר לעבודה.

ופעם נשארה רבקה יחידה על הגבעה. לא יפה היא רבקה, נמוכת קומה היא, ושרטוטי פניה בלתי נכונים ואינם מהוקצעים, אבל אהודה היא רבקה. ביחוד בזמן שהיא צוחקת. בת צחוק מוזרה לה לרבקה. בת צחוק רחבה ועצובה. בגלל צחוקת זה קראוה במושבה „רבקה הטובה“. אבל קראות גם „רבקה העצובה“. ושתי צמות נפלאות לה לרבקה, ארוכות, ארוכות עד כפות רגליה. ולא פעם עמדו צעירי המושבה בחצר ביתם ויסתכלו דרך החלון בשעה שהיא סורקת שערותיה ששטפו אותה גלים גלים עד שכסו את פניה וכל גופה. „רבקה נטבעה בשערותיה“—היו לוחשים הצעירים באנחה קלה כשהתמונה היתה חולפת ונעלמת. כשהנך רואה אותה פעם, היא נרשמת בזכרונך להרבה זמן, וכעבור שנים כשיהיה הרושם כבר מטושטש עוד תזכור בת צחוק רחבה ועצובה על גבי ערמת שערות. שונה היא רבקה מכל חברותיה בנות המושבה. ביישנית היא וענוה, אחת מאותן הצעירות המצטיינות בלמודיהן בבית הספר ושהן משמשות זמן רב מופת ודוגמא בפי האמהות לבנותיהן השובבות. שקטה היא ושקועת הרהורים. אבל כשאיזה דבר מזעזע את עצביה ומעוררה, עור חדש קורם על בשרה, פניה מסמיקים וברק חולף בעיניה האפורות. ים שערותיה מתפזר ומתגעש, כל אבר, כל שריר בה מתחיל לקפוץ כמו מאליו ופתאום

היא מתפרצת במחול. בתחילה תנועותיה קצובות וכבדות, אחר כך נעשות יותר ויותר קלות ומהירות, יותר ויותר פזיזות, ורוקדת רבקה עד שהיא משקיטה את נפשה הסוערת, עד שבטאה את כל מה שהיה לה בלבה.

כבר שלש שנים שהיא מבטאה את כל מה שמעיק על לבה ברקודה. כבר עברו שלש שנים מהמקרה הנורא שקרה לה, מזמן שנעשתה אלמת.

זה היה שנתים אחרי גמרה את בית הספר, בחול המועד פסח. אחרי שהשתתפה בתהלוכה ברחובות, החליטה לבקר את רעותה ביפו. לראשונה הלכה יחד עם חבורות הצעירים, שנמשכו לאורך כל הדרך מרחובות ליפו. אבל בבואה לראשון נפלה עליה עצבות, כמו שקרה לה תמיד אחרי יום שמחה ורקוד וחשק גדול להיות יחידה תקפה. היא נטתה הצדה אל גבעות החול הנמשכים מראשון עד יפו, פשטה נעליה ותעל על הגבעה. השמים טהורים קיציים והסהר מאיר ומכסיף את החול הלבן. דממת מדבר מסביב. שקועה במחשבותיה מהרה רבקה לעבר יפו. פתאום הזדעזעה. נדמה לה שהיא מכירה תמונת איש מרחוק. לבה התחיל רופק דפיקות תכופות. גרונה יבש פתאום. „בודאי ערבי“ — חלף רעיון במחה. „כמה לא טוב שאני לבדי“. „לא, זה נדמה לי כך. בודאי צל של עץ הוא, אבל למה מתקרב הוא כה מהר?... אפשר שזה הנהו צל של עב קל. אבל השמים טהורים הם, והצל כה ארוך וצר הוא... לא, זה הנהו ערבי, בודאי ערבי. הנה שם מרחוק עומד הגמל שלו“. היא פנתה אחורנית ותמהר לרוץ במורד הגבעה. ופתאום צץ לפניה הערבי, במורד הגבעה. צעקות התפרצו מלבה, והיא התחילה לרוץ על פני החול. הערבי רץ אחריה. „יתפשה עוד רגע, עוד רגע!“ כחה עזב אותה, הרגלים שקעו עד הברכים בחול

הרך. „הצילו, הצילו!", צעקה רבקה באספה את שארית כחותיה. כחותיה עזבוה והיא נפלה באין אונים על החול. אבל רק הרגישה את ידיו הבוערות נוגעות בבשרה, קפצה על רגליה ותתנפל עליו. היא נשכה אותו בשניה החדות, שרטה את פניו בצפרניה, בעטה בו ברגליה היחפות ולא חדלה מלצעוק כל הזמן. אבל הוא הצליח להשליב את ידיה לאחוריה ויפילה על החול. היא התעלפה. באותו רגע ראה הערבי בחורים רצים מצד הדרך וימהר וימלט על נפשו. הבחורים הביאו ל„ראשון" את רבקה ואת הגמל. ומעת ההיא נשארה אלמת. אחרי עת מועטה היא למדה לבטא רצונה על ידי אצבעותיה וכל מה שהיה נחוץ לה היתה מבקשת על ידי סמנים מיוחדים. אבל כשהרגשה עמוקה פעמה בקרבה, היתה מתפרצת במחול.

פעם בנשף, כאשר נגן משה את מנגינותיו היפות, הנוגות שעוררו געגועים בלב הקהל, מצאה רבקה את עצמה רוקדת מחול אוירי ואטי. משה הפסיק מנגינתו והיא עמדה פתאום, ותסתכל בעיני פחד סביבה ולא הבינה מה קרה באולם. עוד רגע ורוחה שב אליה ורגש של בושה תקפה. היא מהרה לברוח הביתה, ומהזמן ההוא לא בקרה יותר את הנשפים. וכשהיתה רואה את משה מרחוק היו פניה מסמיקים והיתה ממהרת להסתתר מאחורי הגדר הקרובה.

מאותו הזמן שקרה לה אסונה הגדול נעשתה רבקה פחדנית. היא פחדה את תצללים ואת הלילה, וביחוד היתה יראה כשחרמש הסהר היה מאיר את השמים הזכים. יחידה לא תצא רבקה בלילה, וגם כשחברותיה אתה; יללת שועל ממושכה ובכינית שתשמע או צלצול מונוטוני של שיירת גמלים עוברת שתגיע לאָזנה מרחוק, ורבקה מתנפלת על

האדמה, רועדת בכל איבריה ומנקשת בשניה וצוחה איומה מתפרצת מגרונה הצרוד.

וגם הפעם כשנשארה יחידה על הגבעה נפלה עליה אימה גדולה והיא לא הרגישה כלום מלבד פחדה זה. אבל המנגינה היתה כה מלטפת ומלאה געגועים ואור הירח כה משקיט ומרגיע וממלא את הלב אמונה ובטחון והוא, משה, כה קרוב לה, שלאט לאט נגוז פחדה וישכח לגמרי מלבה. והנגון מסתלסל נעים ועצוב וחשק עז מתעורר בקרבה, חשק שאי אפשר לבלי להשמע לו: לגשת אל משה ולחבקו את הילד הגדול הבוכה, להעביר לאט לאט את אצבעותיה הדקות הקרירות על פניו, ללטפם, ללטפם ולישנו על ברכיה. רגעים אחדים היא נאבקת את עצמה, אבל איזה כח אדיר מקימה על רגליה. היא יורדת מהגבעה הקטנה ופוסעת בזהירות פסיעות קטנות בדרך הרחבה, החוצה בשרט רחב לבנבן את השדה השחור החרוש. צלה הנטפל אליה על פני הדרך מפחידה והיא מזדעזעת, אבל תיכף היא מפנה את ראשה אל היער, נשקטת שוב וממשיכה את דרכה. רבקה באה אל השביל הצר המוביל אל משה ואל המנגינה. היא נכנסת אל היער, עוצרת בעד נשימתה, מושיטה ידיה לפניה ומסה נוגעת ואינה נוגעת בבהונות רגליה הקלות באדמה הרפודה. השביל מתרחב לפניה עד שהיא באה אל כר נרחב. פתאום נגלה לפניה משה: הוא עומד על ברכיו ּגרגלי עץ עבות מכסף ומואר לבן, ופניו מלאים צער וכאב. צעד אחד בלתי זהיר וענף יבש נשבר תחת רגלה. היא נרתעה לאחור, אבל המנגינה כבר פסקה.

משה קפץ על רגליו. עיניו הבריקו אש כחולה, אגרופיו החזקים התכוצו, ידיו התרוממו ובקפיצות אחדות הגיע אליה. אבל ברגע זה הכירה. הוא נשתומם כל כך, עד

שנרתע אחורנית. רבקה הפחדנית באה רגלי יחידה מהמושבה ויחידה נכנסה לתוך היער האפל. היא הפוחדת את הצללים העיזה לבוא אליו, אל „פרא האדם“, בזמן שהוא מנגן לנפשו. מוחו השקוע בעולמות אחרים התחיל לעבוד מהר מהר. ופתאום נתחוור לו הכל. „היא הנה שלי, כולה שלי, נשמתה לי היא כמו זו של רחל“. „את הנך רחל, רחל שלי“, לחשו שפתיו ושמחה עמוקה בטא לחש זה.

הוא תפס כנורו ויתחיל לנגן. בפניה מותר לו. והנגון, מחול שטן מלא אושר, נגון שמעולם לא נגנו ומעולם לא שמעו. נגון שנוצר באותה שעה ובשביל אותה שעה.

והיא קפצה מבין העצים ותצא במחול עליז, מחול פראי. רגליה כאילו נשאו מאליהן. איזה רוח נכנסה בה וידחפה ויצרבה, והרקוד שרקדה באותה שעה מעולם לא רקדה כמוהו ומעולם לא ראתה כמוהו. באותו רגע נוצר ובשביל אותו רגע.

משה, ידו קופצת למעלה נלמטה, אצבעותיו רוקדות במהירות מרעישה וכנורו צוהל צהלת עלומים וכח.

ורבקה דולגת וקופצת מהר מהר ויוצרת יצירות אויריות פזיזות וגמישות ומסתובבת סבובים נוראים.

לבו דופק דפיקות חזקות ותכופות, עיניו קודחות, נשימה כבדה מרחיבה אפיו, כח אדיר דוחפו אליה. הוא מתקרב בצעדים כבדים, צעוד ונגן, והיא עפה לקראתו קלה ואוירית, טסה כדי רקוד.

ויפגשו.

בתנועת יד מהירה תפשה בזרועותיו, חבק צוארה הלבן, השליב ידיו מאחוריה וימשיך מנגינתו הרועשה. אבל גם מנגינה זו נפסקה. הכנור נפל ארצה. הוא הדקה

אל חזהו בכל כח זרועותיו החזקות. גופה הקטן המפרפר נלחץ אליו.

מאוחר בלילה שבו למושבה.
ויותר לא פחדה רבקה את הצללים ואת הלילה.
ויותר לא נגן משה בקהל.
ויותר לא היה „משה שלנו“ ויהי של רבקה.

בקמה.

כמה אור, כמה אור!

על קרקע ים זהב הנני שוכב, והים עולה ויורד בקלות וברכות כחזה של עלמה צעירה ישנה. ומזמזם הים זמזום עליז, זמזום הדבורה. גלים ועוד גלים באים זה אחר זה מסוף העולם, נשברים על ידי ושוטפים את גופי הערום למחצה.

אוי, עוד מעט ואטבע!

מה גדול החום, כמה גדול החום! כמה צורב השמש, ברזל לוהט הנהו יוצק אל תוך עורקי. כמה שזוף גופי, כמה שחור הוא! ככה נעים לשכב ולהסתכל בשמים הכחולים ובגופי השחום. חפושית קטנה מטפסת עליו. לא, זאת היא פרתו של משה. היא זוחלת למעלה ומדגדגת כדי זחילתה. מה נעים לשכוב פרקדן כשחפושית קטנה מטיילת על בשרך ומדגדגת אותך!

ואני מתגלגל בתוך הקמה הגבוהה. כמה הן דוקרות, כמה הן מתלחשות אלו השבלים האכזריות. אם יראני ישראל'יק יהרגני! הקמה נשברת מתחת גופי הכבד. דז'ז'ז... הנה שם טובעת צפור קטנה בתוך שבלות החטה. הנה היא מתרוממת שוב, מכה בכנפיה ושוחה על

פני ים הזהב, שוחה וטובלת ומצפצפת צפצוף קטוע ורענן. לא, ישראל'יק! מה שמותר לה, מותר הוא גם לי. האם אשמתי היא שגופי כה ארוך וכבד וגויתה היא כה קלה וקטנה!

האם השתגעתי? מדוע הנני מרקד ערום לאור השמש וצוהל כסיח צעיר?... אדרבא, בל תהיה משוגע ובל תצהול כסיח צעיר, כשהנך יחידי בכל העולם הרחב הזה וכולך ספוג קרני שמש וצפצוף צפרים.

יחידי?

הנה שם במרחק דוהר כפרא גם יצחק. הבט בו ולא תכיר כלל שזה הוא יצחק הפילוסוף שלנו. עתה לא תכיר בו כלל שאשמורות בלילות מתהלך הנהו, כשראשו נבלע בין כתפיו, שקוע בפתרון שאלות הנצח ותחידות ההויה. כעת הנהו דוהר... בודאי שהנהו דוהר. ראשו מבצבץ גם פה גם שם ובלוריתו מתנועעת תנועות קצובות וקלות.

טששש... שורקת היא מכונת הקצירה רחוק מעבר לים הזהב, שם בקצה ים התכלת.

„קומו משנתכם, מהרו לעבודתכם" היא קוראת.

למה כה תצוחי, טפשה! כאלו ישנים אנו, כאלו אפשר להרדם בצהרים כאלה!

והן צריך להשמע לה! תיכף, תיכף! מכנים הנני את רגלי במכנסי הקשים, במכנסי הלבנים והמעופרים, הנני תופש את המגל בידי ומתחיל שורה חדשה.

אשמח לאירכן, שבלים אכזריות. קמתן להטביעני בדמי עלומי, כשאש הנוער שורפת אותי וחשק החיים לוהט בקרבי, לדקור את גופי במחטים דקיקים העזתם! עתה תפולנה, בל תקומנה! תנוחינה יחד שורות שורות, אחת

על יד רעותה, עדי ייבש ליחכן, עדי תכהינה פניכן מרוב יסורים ועגויים. אשמח לאידכן, שבלים אכזריות.

כמה קשים הם המכנסים ! אינם נוחים להכפל וללבוש אותי כמדי. צלה, מסכנה זו, מזמינה לי בכל ערב שבת זוג מכנסים מזהירים בלבנוניתם, מגוהצים למשעי ורכים כמשי, ובכל יום ששי הנני מחזירם לה שחורים ומזוהמים. ביום הששי שעבר, כשהבאתי לה את מכנסי, מכנסי העבודה, צחקה — הן היא אינה כועסת מעולם — צחוק תמים, צחוק מלאך, ותעמיד את מכנסי על הרצפה. והם עמדו ולא התכופפו, כאלו היו שתי רגלים תקועות בתוכם. כל כך קרושים היו. כולם התפרצו בצחוק. גם צלה צחקה, ואני כל כך התביישתי וכל כך רחמתיה...

איזו עצלות נפלה עלי פתאום ! עוד שעות מספר יערוב היום, ובלילה כשנתאסף כולנו מכל קצות המושבה אל הבית וכל אחד יתהלל בחריצותו, לא אוכל להכריז עלי: „אני קצרתי יותר מכולם", וצחוק מלאכי לא יהיה משכורתי. גם בשנה שעברה לא נשמעתי פעם לצפירה ואתפנק לאור השמש כל השעות שאחר הצהרים, ובשובי בערב הביתה אמרתי להחבריה, כי הייתי חולה מסוכן... חברי הסתכלו בי בעינים בוחנות ויתפרצו בצחוק, וצלה סרבה לטייל אתי באותו ערב, מרשעת קטנה !

כך הם החיים. עורו, עורו עצלנים !

עכשיו לכל הפחות הנני קוצר יפה, אולם בזמן הראשון סבלתי יסורים נוראים. נלחמתי אתה, את החטה, מלחמה קשה עד שנצחתיה. החטה דקה היא וחלשה, אבל ערומה היא כנחש ועקשנית כפרדה. מטיל הנני את המגל בה, והיא מתכופפת לפניו עד הקרקע, רק בשביל להזדקף שוב הפעם מאחוריו שלמה ולועגת. מקללה אני בכל הקללות

הערביות הידועות לי, אבל החטה הלועגת להמגל, אין היא פוחדת כל עיקר מפני הקללות הערביות. הנני עומד בגולם, מניע ומצליף במגלי הארוך, והיא מתכופפת ומזדקפת... מתכופפת ומזדקפת... עד שסוף סוף נצחתיה... עכשיו יודע אני את מלאכת הקצירה אפילו כשעיני עצומות הן.

האם אוהבת אותי צלה, או לא? אלו יכולתי לדעת זאת. מעולם לא הגידה לי זאת, וכשהנני שואל אותה בדבר זה, מתפרצת היא בצחוק מצלצל ומפנה ראשה הצדה . . . אבל יותר לא תוכלי להסתיר סודך מפני, רק אגמור שורה זו... אז אתלוש פרג אדום ואדע את הכל אל נכון.

השאלה היא רק ממה להתחיל . . . אחד, שנים, שלשה, ארבעה, חמשה עלים. טוב. אוהבת, לא אוהבת... אוהבת.

כמובן אוהבת, זה כבר ידעתי את האמת. עכשיו הנני נזכר, שהיא בעצמה אמרה לי זאת בפיה. תמיד הנך נזכר מאוחר . . .

לפני חודש ימים, ואני שבתי מהשדה הרחוק, מגלי הארוך על שכמי, הנני צועד צעדי הגאים ושר על „העינים השחורות", אז מצאתיה יושבת על אבן אחת בצד הדרך ומחכה לקראתי. היא לחשה לי אָז: „אם תביא לי מדי ערב בערב, בשובך מהשדה, פרחים, אָז אוהב אותך". לחשה. ותגלה את שתי שורות פניני שניה הצחורות ותגחך את גחוכה הלבבי. כמה שנים של חיי הייתי נותן ברגע זה בעד זר פרחים!

מאותו הזמן הנני מביא לה מדי ערב בערבו זר פרחים, פרחי השדה.

כמובן שהיא אוהבת.

רק פעם נגעו שפתיה אל מצחי. זה קרה אז, כשהבאתי לה זר גדול של שושנים מהכפר הערבי הקרוב. ילדה פתיה, ולא ידעה כי שפתי יותר חמות הן ממצחי.

קצ"ר קצ"ר . . . עוד מעט יערב היום. כמה אוהב אני לקפוץ אל תוך מי הים, כשגופי לוהט וידי בוערות מעבודה, כשנשימתי קצרה מריצה מהירה. שם בתוך הים צפונים בין טפות המים רבבות מחטים דקים, חדים ודוקרים, אחר כך, כשבשרך הצטנן ויעשה קשה, כבר אינך מרגיש בהם יותר. וכשאני עולה מן הים הנני מפרפר את גופי, ושבו המחטים והיו לטפות, והטפות נתזות מעל גופי לצדדים כמו מעל גופה של סוסת ישראל'יק כשהיא עולה מן הרחצה... הנני מסופק אם תהיה גם לי סוסה כזו, אחרי עבודתי פה במשך של שלש שנים. אומרים עליו, על ישראל'יק, שהיה מצרף פרוטה לפרוטה עד שצבר הון עצום ויקנה את „זריזה". גם אני התחלתי לצבור כסף, אבל כנראה אינני מסוגל לכך. מדי חג בחג הנני נוסע לטבריה או לחיפה לקנות מתנה לצלה. היא צוחקת כל כך בשעה שאני מביא לה את מתנתי והיא אומרת: זה — חצי רגל של סוס, זה — עינו הימנית. רבע סוס בודאי כבר קניתי לה . . .

קצ"ר קצ"ר... מה שאון זה מזכירני?... נדמה לי שמורה ההיסטוריה היה משמיע קול מנסר כזה. כמה הרגיזני קולו! תמיד היה אומר וחוזר ואומר את אותו הדבר, עצמו, תמיד רק אותו הדבר. והמגל קוצר שבלים חדשות, תמיד שבלים חדשות...

קצ"ר קצ"ר. כשהייתי כבר ילד גדול, עוד אהבתי ספורים לילדים קטנים. פעם קראתי מעשה בענק שנלחם ברבבות ננסים. הוא הכה בפטישו הגדול שבידו על

ראשיהם. קדקר הפטיש היה רחב וקדקדיהם — קטנים, והענק מוריד הכאה על מאה ראשים בבת אחת. וכה חפצתי אז להיות בעצמי אותו הענק. מעולם לא העירו הננסים רחמנות בלבי. הענק כל כך אדיר הוא והם — כה חלשים! ראוי היה לרחמים, לולא הרגם לאלפיהם; כי למה היה לו פטישו זה, אם לא לעשות בו כלה בגמדים.

והשבלים כה דקות וחלשות הן . . . והן נופלות לאלפיהן.

קצ"ר קצ"ר. בלילה אקח אתי את צלה ויחד נטייל בסירה על הים. ואם היא תכעס שוב הפעם, אם תהיה זריזה להשתמש ולהתחמק למען תקדים לישון, אלך יחידי. ואם פעם בשנה לא קצרתי יפה, האם צריך לכעוס עלי, האם צריך לברוח ולהחבא בחדר המטות מיד לאחר הארוחה?

— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

על הכנרת.

נחשתי את סופי המר. המרשעת הקטנה נשארה במושבה.

בסירה קלה הנני שוכב על פני הכנרת.

הם שומרים אותי ההרים החומים־כהים. ושם מרחוק התלכדו השמים העמוקים והים השחור. חומה שחורה שמו עלי להסתירני מעיני כל.

כמה זהירים הם הגלים הקטנים החמים המגיעים אותי בערישתי!

הנה היא באה מאחורי ההרים. מהירה וקלה היא מרחפת על פני השמים המאירים, הכוחלים. מתונות מגרשות קרניה את צל ההרים ממולי אל תוך הים. מפזזות הן וטובלות מבוהלות בגלים המבהיקים. יותר ויותר עמוק הן חודרות, יותר ויותר מתקרבות הן ללב הים. הנה כבר השיגו גם את ערישתי הקטנה, שטפוני במטר אורות. התגלגלו במחול אוירי אל החוף השני וישאירוני אתה.

חורה ותמימה, כאלו רק עכשיו נולדה, היא זורקת מבט מלא השתוממות על התבל הגדולה.

היא משליכה לי חוטים קלים, חוטי כסף דקיקים מזדעזעים העוטפים ועוטפים את נשמתי. חלום שזור אמון היא יוצקת אל תוך נפשי.

פרקדן שוכב אני ומסתכל אל תוך פניה. והיא, כאלו לא אליה התבוננתי, רצה את דרכה. עמדי רגע, עמדי! הנה שם על דרכך עב מכסיף והוא יבלעך אל קרבו. אינה רוצה. בודאי צלה בקשה אותה שלא תשהה אצלי...

ושוב ערמות של קרנים זכות מזדעזעות. ושוב נהרות אור רך, ושוב ימים של אמון ילדותי, אמון של תינוק שלא טעם טעם חטא.

הן שוטפות את בשרי, הן פולחות את נשמתי, הן מאירות כל פנה חשכה בלבבי, הן מזכות, הן מנשאות את רוחי.

זיק האמון נדלק בקרבי, וקרנים חוורות הוא מקרין, קרנים רועדות וקלות, עולות ונשאות למרום. הן נושקות לקרניה היא המזדעזעות ונשזרות אתן לשרשרת כסף הנתלית ברקיע ומנשאה אותי למעלה אל כסא הכבוד...

את כל העולם כולו הנני שוכח אם את, מלכתי החוורה, עמדי.

כל כך רחב לבי, מקום בו לכל העולם כלו וגם פנה לצלה.

האפשר הדבר? שמורות עיני מתדבקות! האמת הדבר? הנני שוקע בתרדמה. ומה אם תבוא פתאום סערה על הים?... לא, היא לא תבוא! הנני מאמין לך, ימי הרחב, הלילה תהיה שקט. כמוני. הן לא לשוא טבלו בך מלאכי אמון וילטפו בכנפיהם את פני מימיך. הן לא לחנם חתמת בלבך העמוק, לב סלעים, את צורת הכסף הזו. בחוך אפקיד רוחי!

ברר'ר'ר. קריר. עוד החושך לא גז וכבר הקיצותי. איך? לאן נעלמת? ברחת לקצוי השמים. ולמה הנך כה חוורה, התגעגעת? חרש הסירות את טויתך, טוית הכסף, מעל נשמתי ותברחי.

הנה יאירו, יבהיקו פאתי הרקיע, והיא נעשית יותר ויותר חוורה. הנה היא נמוגה לגמרי, שם רחוק רחוק.

הים ישן עדיין את שנתו, שנת הבקר. הוא התרפק על ההרים הגבוהים וירדם לרגליהם, מתוך שינה הוא יונק חרש את חופיו, חופי הסלע. אני לא אעירך, תינוק־ענקי שלי, אני לא אזוז ממקומי, לא ארים גם את ידי, ש'ש'ש'...

פתאום נגוז הקסם, בורחים הנענועים המתוקים. שלהבת החיים מתלקחת בקרבי. מה לחלומות נשים ולי? מה לגענועים רכים ולגבר? בזרועותי החזקות אדחוף דחיפות מהירות את סירתי אל החוף השני. רטט של חיים מרעיד את גופי כשהנני עולה עליו וחשק עז תוקף אותי לרקוד, לרוץ, ליצור. דמי רותחים, דוחפים אותי למעלה. כח אדיר ופראי מנשא אותי למרום.

אופפפ . . . נשימתי קצרה, רגלי כושלות.
והכת מושכני למעלה ההרה.

עיף ונלהב הנני מגיע אל ראשו ומתנפל מעברו השני שטוף ים אורות. היא, השניה, החמה, המגרה מופיעה לפני עיני בזוהר מעור ושטופת כח עלומים: מהר היא מגרשת מקרבי את נענועי הילדות הנמסים, את החלומות הגוססים. דמי רותחים, שרירי הנמישים מתמתחים ומכאיבים בנעימה. זוקף אני קומתי ומתיצב על הסלע, ושירה חזקה, שירה חדשה מתפרצת מגרוני.

ההרים עונים לי באלפי קולות וחצאי קולות מתמוגגים במרחקים. וכולנו, אני, והבקעות העמוקות, וראשי ההרים הרחוקים, והים הבהיר, שזעקתי הפראית עוררתהו, — כלנו שרים שירה חדשה, שירת תהלה, שירת חיים . . .

טש'ש'ש'ש'ש . . . לעזאזל! כמה נבהלתי. כבר הצפירה! כבר לעבודה, ואני עדיין לא אכלתי. ישראל'יק יכעס וצלה תקמט את מצחה הקטן ותעקם את שפתה הורודה. כמה הנני אוהב אותך, מרשעת קטנה. הלילה תטיילי אתי על הים. רק אספר לך מה שראיתי ומיד תתחנני, על ברכיך תתחנני לפני שאקחך אתי.

הייתי חפץ לדעת אם גם היום תטייל חפושית קטנה על גופי השחום, גופי השזוף.

שתיהן

שתיהן.

(דרמה בארבע מערכות).

הנפשות:

יוסף, פועל.
רחל, בת הרב.
אסתר, רבנית אלמנה.
חיה, בת אכר.
דוד, שומר בדגניה.

אלחנן, שמואל, משה, נחמן, אביתר,	פועלים בדגנית.
חנה, צפורה,	פועלות בדגניה.

צלה, פועלת בכנרת.
תוזמן: שלש שנים לפני המלחמה.
המקום: המערכה הראשונה בפתח תקוה, יתר המערכות בדגנית.
בין מערכה ראשונה ושניה חודש ימים.
בין השניה והשלישית שלשה ימים.
בין השלישית והרביעית חודש ימים.

מערכה ראשונה.

בית קטן מבול בירק בקצה המושבה; חלונות נמוכים
מכוסים עד החצי בוילונים צחורים, קירות
מסוידים ומבהיקים.

(יוסף, צעיר כבן 23, פניו שזופים, עיניו אפורות וחולמות, לבוש מכנסים לבנים, חולצה רוסית לבנה וכפיה עם עגיל שחור על ראשו. נבוה ורחב כתפים. פועל. רחל, בת הרב, צעירה כבת 20, חיה בבית אמה הרבנית, עובדת גם בבית וגם בכרם, גם היא שזופה, בעלת תלתלים. עיניה שחורות ומבריקות. פניה מביעים מרץ, שתי שורות שניה הקטנות, מהוקצעות ויפות, נראות בנחוכה, בראשית החזיון יותר מדי ילדותית ממהרת להתבגר).

על הבמה נראה חדר אחד של הבית והגנה שעל ידו. בפנים — רחל מנקה את הבית. מבחוץ — יוסף נגש אל הגדר.

יוסף

(בתוך, שר). „תורת אמת נתן לעמו אל"...

רחל

(תודלת לנקות, עונה בשירה). „לא יחליף האל ולא ימיר"...

יוסף

(קופץ מעל הגדר, נכנס דרך החלון אל הבית). שלום, רחלתי! (מתבקה ומתנפל על הדרגש). מה נשמע? הדברת אתה? (רחל מורידה ראשה ושותקת). אני אמרתי לך, הכל לשוא הוא. אמרתי לך, אמך מעולם לא תסכים להוביל את בתה עם פועל אל החופה. האם מבינה היא דבר מכל הנעשה מסביב לנו? בשבילה פועל הרי זה בעל מלאכה... היא נולדה בשניפישוק והלכה אחרי אביך, מפני שאשה כשרה צריכה ללכת אחרי בעלה. לו היה אביך חי, היה אפשר מסכים (קולף את השעוניה על הדרגש).

רחל

אל תדבר כה, חביבי, היא מתחילה כבר להבין אותי. אתמול אמרתי לה, שאני הנני איש חי, ש...איני יכולה יותר לחכות, ש...איני צריכה יותר לסבול מזה שהיא... ש...אמרתי לה — איני זוכרת מה... מה שאתה אמרת לי כשהיית בפעם האחרונה אצלי (נגשת אליו ומסירה ברכות את ידו מעל הדרגש). אל תקלף את השעוניה, כמה פעמים בקשתיך? כשאמה נכנסת, היא מסתכלת בדרגש ואומרת: (מחקת את קולה). „המשומד שלך כבר היה פה"...

יוסף

(באי־סבלנות). מה אמרה?

רחל

אמרה, שאני עדיין ילדה הנני, שבחומש כתוב, שהבנות צריכות לאהוב את האם, ולא לחזור אחרי בחורים ו...

יוסף

(במרירות): תמיד אמך באה עם הטייץ־חומש שלה. אני חושב, שכל דבריך אליה לשוא הם... שמעי, רחלתי, נעזוב אותה ונלך לדגניה, לכנרת. (מושכה אליו). שם נעמיד לנו חופת שבלים, כמו שעשו תנחום ומרים ונחיה חיי אושר וחיי חופש.

רחל

איני יכולה... איני יכולה לעזוב אותה (יושבת על ידו). פעם, כשהייתי ילדה קטנה, חליתי. השכיבוני בעריש. אסור היה לי להתהפך על צדי. ואמי ישבה על ידי כל הלילות ותחבקני ותנשקני; היא שרה בלחש, ובכתה חרש, והתפללה לאלהים... ועכשיו, כשהיא זקנה וחלשה, לעזבה יחידה!...

יוסף

כמעט שנה שעזבתי את הגליל. ואני כל כך מתגעגע לחברי, לעבודתי שם... ולים השקט. (בהחלט). איני יכול לחיות ביחד עם הערבים. מהבוקר עד הערב הנני נמצא בחברתם, מן הבוקר עד הערב הנני עובד במעדר: הך, הך, הך. נכפף מתחת לענפים הנמוכים, הדוקרים של תפוחי הזהב... כבר עברה שנה שלא חרשתי, שנה שלא קצרתי... (מתבקה). ובלילה, אחרי יום־עבודה כזה, הנני מסתובב פה על יד חלונך, מקשיב לשירתך, מסתכל לצלך על הוילונים האלה ואיני יכול אפילו להכנס אליך... אני אצא מפה, (מתקרב אליה). אני אברח מפה!

רחל

ומה אעשה אני? גם אני רוצה ללכת לגליל. קחני אתך.... לא, אני לא אלך. (ברכות). אל תלך, יוסף, אל תתרחק מעלי, חביב. חכה עוד מעט. מה אעשה אני

בלעדך? אין פה איש, שיוכל להבין לרעי... כל השבוע חכיתי לבואך וכעת הנך כבר חפץ ללכת מפה...

יוסף

אבל הביני לרוחי! אני לעולם לא אחדול להיות פועל ואמך לעולם לא תתן לך להיות שלי... מי יודע, כמה עוד צריך יהיה לחכות... (רחל מתרעמת). אל תתרעמי... יודע אני שלבי לא טוב... (משיבה על הדרגש). שמעי, ילדתי, בואי אתי, אני אביאך לשם, רחוק רחוק אל בין ההרים הגבוהים, על שפת ים התכלת. אביאך אל חברי... נחיה שם את חיינו השקטים, חיי עבודה, חיים עבריים... שם גם האויר אחר. כמעט שלא ניכרת שם הגלות. ופה... גלות בארץ העברים. על כל צעד הנך פוגש בה... ואני הן ברחתי מן הגלות. עזבתי את הורי, את אחי, ואחיותי ואבוא הנה... ועכשיו כמעט שנה, שהנני חי פה בתוך האויר המחניק. (מושכה אליו). בואי, ילדתי, בואי אתי, רחלתי...

רחל

והיא תשאר פה יחידה... (דמעות נראות בעיניה). בלי בתה... לבדה תנקה את הבית, לבדה תשגיח על הכרמים. עשבים יעלו עליהם ויכסום, וסופם שיהיו היותר גרועים במושבה... לא... ש... (קול צעדים).

יוסף

(קופץ דרך החלון, מבחוץ). אחרי הצהרים... אשיר... שלום!

(אסתר נכנסת. זקנה כבת 55, פניה פני ליטאית טפוסית, חוטם קצר; ניכר, שהיתה לפנים יפה. פאה נכרית על ראשה, צדקנית.)

אסתר

שבתא טבא, שנה טבא, כל־כך חם בחוץ!... מהשנה ההיא, שהוא, זכר צדיק לברכה, מת, לא היה עוד חום כזה. (רואה תמטאטא בידה). מה הנך עושה? שכחת ששבת היום? (רחל מעמידה את המטאטא בפנה על־יד הארון). ככה הנם כל הצעירים שלכם... גם פה, בארצנו הקדושה, הם שקצים, כמו שהיו ברוסיה. העולם הוא הפקר להם. לא שבת ולא יום טוב, יקחם הרוח... את כל החולצות השחורות, שהתחילו נראות פה בזמן האחרון... (שמה את הסדור על השלחן וצונחת על הדרגש, רחל מוציאת מן הארון לחם וקערות). לא דרוש להם משיח! בעצמם יביאו את היהודים לארץ־ישראל! (בלעג). הם, המשומדים, ה„שבת־גויים" יביאו את המשיח! (לרחל). למה הנך שותקת? מלאה פיה מים ושותקת. הנך כועסת עלי, שהנני מקללת אותם?... בואי לאכול. (מביטה על השלחן). מרוע לא הכינות את הצנון? מה עשית מאז הבוקר? (רואה את השעוניה הקלופה על הדרגש). אהה, המשומד שלך כבר היה פה? כבר הריח באויר, שיצאתי מן הבית ויתגנב הנה. כמה פעמים אמרתי לך, אל תתני לו להכנס, צאי החוצה וצעקי: יהודים, הצילו! תראי שהוא יעזבך לנפשך! (רחל מזדעזעת). מצאה לה איזה פועל, מחלל שבת בפרהסיה, גוי גמור ומתחברת אליו. פיסה ספרה לי, שהיא ראתה אותו בעיניה ממש מעשן בשבת. הוא ישב בחדרו וכתב ועשן והיא עברה על־יד החלון ותסתכל בו. צריכה את להיות לשמצה לכל חמושבה? צריכה את להקדיר את פני אמך הזקנה?

רחל

(מתרגשת). אמה, חפצתי לדבר אתך על־אדות עצמי. אני אוה... מה יכולה אני לעשות, הוא מוצא חן בעיני. הוא צעיר טוב וישר, ועיניו כה עמוקות הן. הוא שמח ועיניו מלאות צער, צער הגלות שלא אני ולא חברותי מרגישות בו כל־כך עמוק. ואני כה אוהבת את צל הצער הזה על פניו השמחים וגאים, כמו... כמו... שהנני אוהבת את העב הקל בקצה הרקיע הצלול. (עוצרת ברוחה הסוער). אמה יקירה, הרשי לו לבוא לביתנו. מדוע אָסור לו? מדוע לחיים מותר, לפרא־אדם מגושם זה, הזורק עלי מבטי התול? מדוע מותר לשמריהו, ולזרובבל שאינו אלא ריקא? מדוע? — מפני שהם גבורים ומעשנים במסתרים ואחר כך רצים לבית־המדרש? המה, הצבועים!

אסתר

שה, שה, שה. פתחה כבר את פיה. חיים בחור טוב הנהו, שכה תבוא עלי ועליך שנה טובה. אלא מה, הוא אינו יפה? חסר לו השפם הארוך כמו... כמו... ל... ל... איני יודעת למה. צריכה את להם דוקא, לשקצים עם פרצופיהם המגולחים... (רוחצת ידיה ומברכת בכונה). על נטילת ידים... (בקול יותר רך). נלך לאכול, בתי. (שתיהן יושבות על־יד השלחן ואוכלות). היום הכריזו בבית־הכנסת תענית ליום השני. כבר כסליו ועדיין אין גשמים והכרמים מתיבשים. גם לפני חודש הכריזו תענית על הקדושים ברוסיה. כל חודש מכריזים תענית וכל מה שנגזר עלינו מן השמים, לא נגזר אלא בגללם, בגלל אותה החבריה השחורה, שמחללת שבת בפרהסיה. (פונה אל רחל). מדוע הנך שותקת כל הזמן? שוב הנך כועסת על אמך הזקנה, שמסרה את חייה בשבילך, שאין

לה בעולמה אלא אישון עינה, זו ילדתה החמודה (רחל דמעות נראות בעיניה). אל תבכי, ילדתי, אין אני מתה עדיין. עוד אזכה, אם ירצה השם, להוביל את בתי היחידה לחופה. חתן למדן ועשיר יבוא והוא יאהב אותך. (רחל פורצת בבכי). מדוע הנך בוכה, פתיה?

(דופקים בדלת, רחל מוחה דמעותיה). יבוא. (נכנסת חיה, ילדה עליזה, קפצנית, תנועותיה זריזות, עינית רצות בתוריהן, צעירה מרחל, מאותן הילדות האהובות על כולן).

חיה

שבת טובה, רבנית, שבת טובה, רחל. עוד לא נגמרה אצלכן הסעודה?

אסתר

שבת טובה, שנה טובה. מה יש למהר בשבת? כשהוא, עליו השלום, היה חי, היינו רגילים להאריך בסעודת שבת עוד יותר. הלא על כן יום עונג היום. אוכלים לאט ובהפסקות.

רחל

(מושלת בקושי בקולה). מה שלום אמך, חיה?

חיה

יותר טוב קצת. היום היתה כבר בבית־הכנסת. הרופא אסר עליה לצאת מהבית, עדיין חלשה היא. אבל הבוקר היה חם מאד. היא קמה ותאמר שהחליטה ללכת. אני התחננתי לפניה: אמא, בל תלכי, והיא באחת: היום חם, והיא כבר יותר מחודש, שלא היתה בבית־הכנסת.

אסתר

יהודיה כשרה. הרופאים יודעים מה שהנם מדברים, — כה ידעו מחייהם! כשהוא, עליו השלום, חלה, אמרו לי שאין סכנה. אין סכנה, אין סכנה, עד

שיצאה נשמתו הזכה... ואחר כך הם הנם החכמים. אחר כך הגיד לי הרופא שלנו, שהם ידעו מקודם שיקרה האסון, אבל הסתירו את זה ממני. ממני מסתירים! כאילו אני לא ידעתי. בלילה, לפני בוא האסון, בא אלי בחלומי זקני הרב הגאון והוא אמר לי (סנטרה מתחיל לרעוד). בתי התאוששי, יהודיה כשרה צריכה להיות מנוסה בסבלנות, צריכה להיות נכונה להיות גם אם וגם אב. כבר אז ידעתי מה שהכין בשבילי מזלי הרע. זהו שאמרתי: אין מה לשמוע להם לרופאים. (מברכת ברכת המזון). הזן ומפרנס...

רחל

(מתקרבת אל חיה). מה הן החדשות במושבה?

חיה

(מדברת מהר ובהתרגשות, בולעת מלים). הרבה חדשות. גבריאל קנה לו סיח. כל־כך יפה, כולו צחור, כמו חלב, ורק על רגליו הקדומות יש לו כתמים שחורים וגם על צוארו. פעמים בשבוע הוא נוסע ליפו ותמיד הוא שב לא בדרך המלך כי־אם דרך הפרדסים, בשביל הצר. ותמיד הוא עובר על פרדסה של חנה. אתמול פגש שם את שמריהו החתן. התחילה מריבה ומהר עברו למכות. שמריל דחפו מעל הסיח. הוא נפל וראשו נפצע בגדר. כולם מדברים עכשיו על זה. אומרים שחנה התעלפה ובקושי השיבו לה את נפשה.

רחל

הגם שמריהו קבל מכות? תמיד נצים הם, הבחורים!

חיה

(צוחקת, מפסיקה בשטף מלים). „פה הכלב קבור". אומרים שחנה אוהבת את גבריאל. אומרים שפעם ראו

את שניהם בלילה בפרדסה; אומרים שהיא אינה רוצה בשמריהו ואביה מכריחה להנשא אליו.

רחל

מכריח אותה, אב?

אסתר

(גמרה את ברכת המזון, שוכבת על הספה). וטוב הוא עושה. ומה? חנה טרכטמן תנשא לבן סנדלר? ומה אם עשיר הנהו? כולנו זוכרים עדיין את שמולקה, שהיה יושב לו בחנות קטנה, חנות של פח, בקצה המושבה ומתקן נעלים בלות. ואשתו צייטיל היתה סופרת את הגריסין בקדרה. וחנה — אמה, עליה השלום, צדקנית גדולה היתה, אשה צנועה ובעלת צדקה. לא פקחית ביותר, אבל צדקנית, ואביה יהודי למדן הנהו. בעלי, עליו השלום, היה אומר עליו: תורה וגדולה במקום אחד, והוא ידע מה שדבר... צרות עכשיו עם הצעירות, צרות גדולות. כשאנו היינו צעירות... אח, אח, אח... אתנמנם רגע... כה חם היום כמו באותה השנה... כשהוא, עליו השלום... אז היה גם כן... היה... היה... (נרדמת. שתיקה. אחר כך חיה ורחל מדברות בלחש).

חיה

(אנחה של הקלה). פפפ... קשה לי בחברתם של הזקנים. הם הנך כל־כך משעממים. תמיד מוסר בפיהם. זה עשה וזה לא תעשה. כשאני חושבת שגם אני עתידה להיות זקנה כמו הרבנית, אשה כמושה וצדקנית... בלי שנים... חה־חה־חה! (נגשת אל הראי ומתקנת שערותיה).

רחל

שתקי, פראית! מה נשמע אצל מרים? יש כבר חדשות? נכונה הייתי ללכת אליה לבקרה.

חיה

עדיין לא, אבל היא אָמרה לי, שעוד מעט וחדשות תהיינה... היא כל־כך רוצה שיולד לה בן. היא אומרת שתגדלהו לשומר. היא כל־כך אוהבת שומרים... אני באתי באמת לקרוא לך לנשף. הלילה מנגנת התזמורת ופינחס מיפו ינגן סולה, אומרים עליו שהוא מנגן יפה, נורא. אחר כך, אחרי הנשף, נשאר לרקודים. (מסתובבת במחול). היודעת את, כי אל יוסף באו חברים מהגליל? (רחל מתאדמת). הם למדו אותנו מחול חדש. הורה כנרת. טה־טה־טה (שרה ורוקדת). מתחילים ככה, לאט, ואחר כך כשמתלהבים ממהרים את הפסיעות. רקוד עליז וגאה. את תבואי, כן?

רחל

(חושבת רגע). כן. אם אמא תלך לישון בשעה מוקדמת, אָז אָבוא, אבל אני לא אשאירנה לבדה. (מהחוץ נשמע קול צפצוף של „תורת אמת").

חיה

יוסף בא, שלום לך. (יוצאת).

רחל

(שרה בלחש). „נתן לעמו אל"... (שומעים קולות מאחרי הבמה, קול חיה: ישנה, ש... ש... יוסף נכנס על בהונות רגליו).

יוסף

מה אמא? דברת?

רחל

שש... ש... הקשיבה נא כמה נושמת היא בכבדות... מה נשמע בגליל? חיה ספרה לי, שבאו אליך חברים. מי בא?

יוסף

באו ירוחם וישראליק לקנות פה נטיעות. הם מתחילים לנטוע סביב ביתם הנשקף אל הים. מחר השכם ילכו מפה לחדירה ומשם הביתה, לרגניה.

רחל

ומה הם מספרים?

יוסף

שוב מעשה בשומרים... ממרחביה דורשים חמשים אלף פרנק בעד הערבי שיגאל הרגו.

רחל

שוב מעשה בשומרים... אני איני אוהבת שומרים... מבינה אני, שהם נחוצים מאד ובלעדם חיינו אינם חיים ואין אָנו בטוחים ברכושנו. יכול להיות שהם נחוצים, כמו שנחוצים הפועלים. אבל אָדם שהנהו צפוי תמיד למות ומוכן תמיד להרוג, לא בשעת מלחמה כי־אם בימי שלום, אָדם החי חיים כאלה מוכרח הוא סוף־סוף להעשות קשה־לב, אכזרי... ומלבד זו, הרבה יותר נעים להיות בין היוצרים, מאשר בין השומרים על יצירה זו.

יוסף

גם אני איני מחבב חיים כאלה. הציעו פעם לפני להכנס אל תוך אגודת „השומר" להיות אחד הרוכבים ולא הסכמתי. אבל רואָה הנך, הנה יגאל קנה עולמו בשעה אחת. זאת היא גבורה...

רחל

יש גבורה ויש גבורה...

יוסף

נשאיר את זה לזמן אחר. מה, הדברת עם אמך? מה אָמרה, ומה ענתה לך?

רחל

דברה כמו תמיד... מה עליה לענות? קללה את כל המשומדים... לפעמים נעשה לי כה צר בעולמי פה והחיים עם אמי הזקנה כה קשים לסבול, עד שמתעורר בי החשק לברוח... לברוח לאיזה מקום שיהיה, ובלבד שלא להיות פה. לפעמים אני שוג... קשה לי לסבול את קללותיה... אבל כשאני נזכרת באהבתה אלי, כשאני נזכרת כמה אומללה וחלשה היא זקנה זו, מוכנה אני להקריב את הכל בשבילה.

יוסף

גם אותי, גם את אהבתנו? לא, ילדתי, יודע אני, שלא תעשי זאת.

רחל

אבל הלא אתה רוצה לעזבני וללכת הגלילה, לעזוב אותי יחידה פה.

יוסף

לא, שנינו נלך. את מוכרחה ללכת אתי. אני מוכרח ללכת. אם אהיה פה עוד איזה זמן, אז יאבד כל מרצי. יכלו כל כחותי... את תלכי אתי. כן, רחלתי, התלכי?

רחל

(מחבקת את ברכיה וצוללת במחשבותיה, יוסף מחליק את ידה. פתאום). לא, אני לא אלך, אני אין לי על מי לעזבה. היא תמות אם אברח מפניה. (נבהלת מהרעיון). היא כה חלשה בזמן האחרון... ואתה... לך לך. עוד נתראה ועוד נאהב זו את זה. אתה צריך לעבוד, לעבוד מתוך שמחה, מתוך רצון, מבלי שתקלל את יום העבודה. עבודה כזו אינה שוה הרבה. כל יוצר צריך לעבוד במסירות, ומסירות היא בת השמחה... אתה, אתם

יוצרים, באתם הנה בשביל היצירה... ואני אשאר פה, אשאר... לעת עתה (דמעות חונקות את גרונה). ואני... בודאי שעוד נתראה, בעוד איזה שנים מי יודע מה יהיה?

יוסף

(נרגש). גם אני אשאר אתך. מה היא השמחה בלעדך? בין כך וכך אין אני מסוגל לעבוד כשרעיונותי מרחפים רחוק ממני... ומה יהיה אתך? התוכלי לעמוד בפני הרקבון השורר פה, אם אני לא אהיה אתך? את כל־כך צעירה ורכה, והחיים משפיעים על נקלה. לא, לא אלך. הפעם אהיה שומר, אשמור את ילדתי.

רחל

(נוגה). לא טוב הנך עושה, חביב. לא בשביל כך באת. לא בשביל זה השארת את אביך לעת זקנתו. אם תשהה פה עוד איזה זמן, אז תתרגל לסביבה זו ותהיה כאחד מהם. החיים משפיעים על נקלה... אני לא אוהבך אז. לך לשם, לשם. לאותם ההרים הנשאים שעליהם ספרת לי, לאותם הפלגים המזמזמים שיר חי, שיר עליז, לאותם השמים התכולים, אל חבריך, לעבודה ולחיים...

יוסף

(מפסיקה). ואת?

רחל

ואני? ואני אהיה עם אמא. ואהגה בך ואתגעגע עליך. הוי, כמה אתגעגע! אכתוב לך, ואחר כך... ואחר כך יכול להיות שעוד נפגש ונאהב אחת את השני עוד יותר.

יוסף.

טוב, אעשה כרצונך, אעשה חובתי... אלך לחצי שנה. אבל לא יותר... את שומעת, לא יותר. (מתחבקים ומתנשקים, יוסף בורח).

רחל

מה אעשה פה לבדי עם אם זקנה? אחיה אתה איזה חדשים. בין כך ובין כך יבוא זרובבל ויקחני לאשה. יחבקני וינשקני בפיו הרירי... בר־ר־ר... וכה המה כל החיים... אשגיח על הערבים בכרמנו ושמריהו יפתח חנות או מלון. נחיה פה חיים משעממים ונשאר פעוטים, קטנים, גלותיים... וגם הוא לא יחיה... עדיין לא רגיל הוא לעבודה קשה... איני יכולה, איני יכולה. אני צעירה עדיין וחפצה אני לראות חיים... אני אוהבת אותו. (אל האם). תסלחי לי, תסלחי לי. אני אוהבת אותו!... (נופלת על ברכיה לפני הדרגש). אני כל־כך אוהבת אותו... (מתיפחת).

המסך נופל.

מערכה שניה.

לילה. ים כנרת על־יד דגניה. מרחוק נראים אשים קטנים המשתקפים במי הים. יוסף ורחל על התוף. משמאל תומת המושבה עם חלונות בקיר.

יוסף

(מחבקה). לסוף הגענו אל המנוחה ואל הנחלה. ואני כה עיפתי, כה נשברתי מהנסיעה הארוכה, בעגלה משך יום תמים... יודעת את, ילדתי, לכל התרגלתי בארץ־ישראל: לעבודת יד גסה, לשרב ביום, לקור בלילה, למאכלות גסות, אבל לנסיעה כזו, בשום אופן איני יכול להתרגל.

רחל

למה הנך שם לבך לקטנות כאלה? הבט־נא על הים, הוא נים ולא נים. מזדעזע הוא זעזוע קל ויונק חרש את חופיו, חופי הסלעים, כמו תינוק תוך כדי שינה נלחץ אל שדי אמו. והנה שם מרחוק רוקדים האשים מחול פזיז, מתלכדים ומתפרדים, משתברים ומתאחדים...

יוסף

(מפסיקת). פה אינם רואים עדיין את יופי הגליל. נבוא למגדל, תראי את הים מעבר השני מוקף הרים רמים, הרי סלע, תראי אותו השכם בבוקר, כשההרים צבועים באודם־כהה, כשנהר של פז שוטף את ראשיהם ונשפך כאשר אש אל תוך הים, כש...

רחל

(שמה ידה על שפתיו). אל תספר לי. אני חפצה בעיני אני לראות את כל תפארתו והדרו. נדמה לי, שאילו לא ספרת לי על דגניה, הרבה יותר יופי הייתי מוצאת בה בעצמי. לולא ספרת לי על הים, הרבה יותר הייתי מתענגת על חמודותיו. אתה הנך מספר לי יותר מדי.

יוסף

(מתבקה). אבל לולא ספרתי לך, כי־אז לא היית הולכת אחרי. הגידי־נא לי את האמת: מי משך את לבך יותר, יוסף או כנרת?

רחל

איני יודעת... נדמה לי, שלא מפני שמשכו אותי הלכתי. החיים בפתח נראו לי פתאום כה משעממים, כה חסרי תוכן. כל דבר גדול יהפך שם לקטן. הרעיונות המאירים, השאיפות הנעלות מתפרטים לפרוטות... מקודם לא הרגשתי את זה, אבל, כאשר ספרת לי על ההרים הגבוהים הבוקעים שמים, ועל האנשים הגדולים שנשמתם מרחפת מעל להרים, רק אז הרגשתי את העוני שבחיים ההם, חיי השפלה.

יוסף

כשהיינו בפתח, הייתי מספר לך על הפעוטיות שבחייהם, אבל כעת, כאשר רחוקים אנחנו משם, אני צריך לאמר לך את הכל. בשביל לעלות על ההרים האלה, היה צריך מקודם לעמוד ברגל חזקה בשפלה. ולולא הם, עם קטנותם ופעוטיותם, לא היה לנו הגליל וגדולתו.

רחל

מחויבים אנו, אם כן, להודות להם (מעקמת שפתיה).

ואני מודה להם. אבל זמנם כבר עבר. לולא הישוב הישן, לא היה לנו הישוב החדש ולולא השאיפה לארצו שהיתה חיה בקרב עם ישראל במשך של דורות, לא היה לנו הייּשוב הישן; הכל סבה יש לו. אבל מרגישה אני, יחד עם כל הכבוד שהנני רוחשת אליהם, שהם למות, ואנו לחיים.

יוסף

הנך שוגה מאד. הישוב הישן יש לו בשבילנו רק ערך היסטורי, אבל יהודה תמלא תמיד תפקיד חשוב חיוני בישובנו. הוא עם הפעוטיות שלו מתקדם, יוצר הרבה יותר משאנו הגלילים... כשהנך נמצא על הר גבוה, ממעל לראשך הנם אז רק השמים הכחולים, והארץ הנה שם רחוק, רחוק למטה. אבל הם הנם מעשיים, הם הנם עומדים על הארץ ויוצרים יצירות ארציות. יודעת את, כשהנני בגליל, בין הרים, מתגעגע אני על השפלה.

רחל

תמיד אתך כך. כשהנך בשפלה, עיניך נשואות להרים וכשהנך נמצא בגליל, הנך מתגעגע לשפלה. ובכלל הנך מתגעגע יותר מדי. געגועים המה תמיד סימן לגלות. ואתה לא השתחררת עדיין מהגלותיות.

יוסף

(בגעגועים). כן... פה על שפת הים הזה מתגעגע אני לגלות. לפעמים קרובות צר לי במרחב הגדול הזה... יותר מדי רחב לי... איני יודע בעצמי למה. כה מעיק... שם, בעיירה, בה נולדתי, עיירה רוסית היתה ומעטים היו היהודים תושביה. ושם היתה חורשה וכה אהבתי אותה... יותר מאשר אני אוהב... (נפחד). לא יותר, כי־אם כמו שהנני אוהב את דגנ... את פתח־תקוה. לא...

אחרת לגמרי. מאותה העיירה גרשו את משפחתנו. בבוקר אחד גרשו את כולנו... אבל למה אני מספר לך את כל זה. הן את אינך אוהבת לשמוע את ספורי הגלות.

רחל

כן... איני אוהבת. (מתבקתו). אבל אותך אני אוהבת כשהנך מספר לי על־אדות חייך בגלות. אחרים מדברים על הגלות ועל רוסיה מתוך שנאה. כשהם נזכרים בחייהם שם, הנם נרתעים כאילו מפלצת הפחידה אותם... אתה אוהב את הגלות, מתגעגע לגלות. ואני?... אני שונאת את הגלות ואת היהודים בגלות... אני מתביישה בהם... (יוסף מתקומם). אבל לוא הייתי נולדת ברוסיה, הייתי גם אני אוהבת את הארץ. נדמה לי, שמי שאינו מסוגל לאהוב את ארץ־מולדתו, אינו מסוגל גם לאהוב את ארץ־אבותיו... ובכל־זאת חבל לי שלא נולדת בארץ־ישראל.

יוסף

ולי לא חבל. נדמה לי, שמי שנולד בארץ־ישראל אינו יהודי. הוא כל־כך רחוק מההמון היהודי. הוא אינו מכיר את עמו. נדמה לו לאדם זה, שהחיים בארצנו זו תמצית חיי היהודים הם, שכל היהודים בגולה לא נולדו אלא לשם זה שספורים מביניהם יעלו לארץ. ובאמת, גם הם חיים שם חיי יהודים; חיי כלב, חיי בושת, אבל חיים הם. (נשמעת שירה). הנה השומר. בטח יגש אלינו... הביטי כמה יפה מסביב ואנו מתפלספים... (נגש השומר דוד. צעיר יפה וחסון, שערותיו ארוכות, מבנה גופו איתן).

דוד

(שר). „על הרי הגליל..." שלום לכם, יהודים. (מבלי הקדמות). הזאת היא שלך מ„פתח", שכה התגעגעת עליה? הבה, נחזה בשונמית! הא לך, דוקא כעת הסתתר הירח... חצוף שכמותו... מילא, אם הוא אינו רוצה, לא צריך... (מגיע בלוריתו, שר: „הוי, ימי, ימי"). ומה, יודעת הנך גם לעבוד? לבשל תדעי? אני אוהב בשר ודגים, אבל אצלנו כולם אוכלי עשב הם... לך ועשה להם דבר־מה. המבשלת הקודמת, עליה השלום, היתה קונה בשבילי דגים; בשר קשה פה להשיג. שמעי, חביבתי, רוצה אני, שתקני לי גם את דגים... בחייך, זה יהיה לא רע כלל. דגים טובים! (בולע רירו). הנני מבטיח לך שתי נשיקות בעד כל חתיכה והא לך נשיקת־קדימה (נגש כאילו חפץ לנשקה).

רחל

(קמה על רגליה, מרימה מקלה ומורידה אותו בכל כחה על שכמו של דוד). אחת, שתים...

דוד

(קופץ הצדה, תופש ידה ולוחצה, היא כורעת על ברכיה מרוב כאב). לאט לך, חביבה, לאט לך עם הנער. (עוזב את ידה). ובכל־זאת מכות הגונות... הוי, קומי, הנני מכבד אותך, אבל אל תהיני להכות אותי יותר, ולא — אשבור לך את עצמותיך...

יוסף

אל תדבר אתה ככה. היא עדיין לא התרגלה ללשונך היפה. (לרחל). צעיר טוב הנהו, באמת, טוב לב מאד, אבל אוהב הוא לדבר כאחד מבני ההמון. הוא ברא לו

ניב שפתים שלו, הוסיף עליה נופך מהזרגון של הגימנסיה, והא לך שפה.

דוד

(בכעס מעושה). זה אינו מוצא חן בעיניך? מזמזון שנמותך! ומה, האדבר בלשון געגונים?... שמעי, מה שמך, כאשר היה פה שבועים בלעדך, לא נתן לנו מנוחה. כל היום התאנח ויתגעגע. פעם אמר לנו, שאם לא תבואי, ילך לפתח־תקוה. (בלעג). מה תאמרי לבר־נש כזה? יחליף את הירדן בעוג'ה ואת השדות הרחבים בפרדסים ואת הפועלים, חבריו, במסיבת האכרים ובניהם הנחמדים... אני אמרתי לו, שאם ישאר בפתח אני אבוא אליו מדגניה על סוסתי, אירוק לו בפניו ואשוב חזרה.

רחל

שמע־נא, אדוני! אני איני מכירה אותך. מה מעשיך?

דוד

האם אינך רואה? נוטר אני. מקשיב להמית הרוח בחרף, ולנשיקות המצלצלות בקיץ.

רחל

אם שומר הנך — לך לשמירתך, ועזוב אותנו במנוחה. (בקול רם). התשמע? לך מפה תיכף ומיד.

דוד

(מסתלק ושר). „הנאהבים והנעימים בחייהם"... כשאשה רוצה להיות לבדה... עם צעיר... אל תתגרה בה... „ובמותם לא נפ"... (נעלם).

יוסף

מה זה קרה לך, רחלתי? את הנך כה נרגזה! איני מכירך יותר... כל־כך נשתנית!

רחל

קשה נעשיתי... הם עשו אותי לקשה... לוא שמעת מה שמדברים עלי בבית! גם חברותי היותר קרובות, שאתן בליתי את כל חיי.

יוסף

כן, שמעתי... מה לך ולטפשות אלה? הן היו חפצות להיות במקומך. אלא שפחדניות הן, כמה הן פוחדות!...

רחל

אין אני שמה לבי להן. האם אין אני טובה עכשיו כמוהן?

יוסף

את הנך הרבה יותר טובה מהן... הרבה יותר חזקה.

רחל

אבל חיה כותבת לי שאמא חולה, שקשה עליה הפרידה.

יוסף

כן, היא חולה, זאת אמת...

רחל

ואפשר לא רק זאת אמת?... אבל מוטב שנשאיר זה לאחר כך. כעת תאמר לי, מי הוא בר־נש זר

יוסף

דוד הנהו אחד הטובים בנו ובודאי היותר טוב בין השומרים. הוא היה בחור ישיבה ברוסיה, בחור ישיבה שנתפקר, ויסע לארץ־ישראל. לכן הוא מדבר בגסות כזו, בקול עבה מעושה. חפץ הוא להיות פועל אמתי... אבל באמת נפש עדינה לו וכמה שהוא משתדל אינו יכול להסתיר את זה.

רחל

ולמה להסתיר את זה?

יוסף

ככה, מפני שהוא חפץ להיות כאחד מאתנו.

רחל

והאמנם אתם הנכם כה גסים ביניכם לבין עצמיכם?

יוסף

לא, אבל הוא זה לא־כבר בא לארץ, והוא עדיין חושב, שפועל אמתי צריך להיות פשוט ואפילו מעט גס.

רחל

אם אראה אותו מחר, אז אשאלהו: למה לו להיות גס, אם נפשו כל־כך עדינה היא. תראה, כי הוא ישתנה לטוב!

יוסף

אין אני מאמין בזה. יהיה פה עוד שנה, יתרגל לעבודה, יתרגל לראות את עצמו פועל ואז יחדול מכל זה.

רחל

(בגחוך). איני מקנאה באהובתו, הוא בטח מכה אותה, כמו שעושים הפועלים הגסים ברוסיה.

יוסף

אין לו אהובה פה. כנראה שהתאהב בהיותו ברוסיה. הוא כל־כך יפה, שכל הצעירות מקסמות ממראהו, והנה חוזרות אחריו, אבל הוא מתרחק מכולן.

רחל

מכולן?

יוסף

כן, אפילו צלה היפה לא הצליחה, צלה זו שכל־כך הרבה צעירים היו חושבים לאושר לעצמם לרכוש את

אהבתה. הוא התענין בה זמן־מה, ואפילו אָמרו עליו שהוא אוהב אותה, אבל בערב הראשון כשקבל על עצמו את השמירה בא אליה ויודיע לה, שמעכשיו אין הוא מכירה יותר, מפני שלשומר אָסור לאהוב את מי שהוא. בלילה השני בא אליה בלוית שנים מחבריו, ובפניהם אָמר לה, שאם היא לא תעזוב את המושבה מיד, יהרוג אותה.

ר ח ל

והיא נבהלה וברחה?

י ו ס ף

והיא נבהלה ממנו וברחה. שנתים חיתה אתנו פה. התקשרה אל כולנו וגם אָנו אהבנו אותה. לפני שעברה את הירדן ישבה על הסלע הזה, שעליו היו מבלים תמיד את לילות הקיץ היפים, ותבכה בכי מר. פתאום הופיע דוד על סוסתו, נגש אליה — נשקה, הרכיבה לפניו על סוסתו הפראית, עבר את הירדן ויעלם אתה מאחורי הגבעות האלה... שרה ספרה לנו את כל זה... בעוד רגעים אחדים שב בחזרה יחידי. הוא השאירה על־יד כנרת. הנה אַת רואָה שם את אשי המושבה...

ר ח ל

ומאָז לא ראה אותה יותר?

י ו ס ף

כן, ומאָז לא ראה אותה יותר. מהזמן ההוא לא עזב אפילו לרגע את המושבה. אבל הנה הולכת החבריה. (קמים והולכים לצד המושבה).

(באים: שמואל, משה, נחמן, אביתר, חנה, צפורה. נגשים אל הסלע. אלחנן, מגודל זקן ישוע, מתישב על הסלע. על־ידו משתרעים חבריו בשכיבה).

שמואל

אמרתי לכם היום, שהוא עוד ישוב אלינו, והנה הוא שב ויגנב את הרסן.

משה

לא צריך היה לעזבו לנפשו, צריכים היינו למסרו למשטרה בטבריה.

אלחנן

(מדבר בהברת ערך עצמו). הנך כל־כך תמים, משה. האם אינך יודע, ששפקד אפנדי דודי הוא? בלילה הראשון היה בורח מבית האסורים.

שמואל

הזוכרים הנכם, כי לפני שנתים גנבו אצלנו את „תבור"? פרד נחמד היה, ואני חושב, שידו היתה גם בזה.

אלחנן

זה היה בטרם שקבל עליו דוד את השמירה. כעת יכולים אנו להיות בטוחים. כל הערבים מפחדים מפניו.

אביתר

(מדבר במבטא רוסי). צריך לעזור לדוד לשמור הלילה.

אלחנן

בלילה כזה בודאי לא יבואו. הם אינם באים בלילות ירח.

אביתר

לבי אומר, שיקרה דבר־מה הלילה. ואנו צריכים לעזור לדוד.

אלחנן

מה קרה לך, אביתר, שאתה מדבר דברים כאלה ? לא יקרה שום דבר... מוטב שנשיר דבר־מה ונגרש את מצב רוחך הקשה. מי מתחיל ? (אביתר שותק).

משה

אל יבנה הגליל... וכו׳.

חנה

(מפסיקה אותו). אח ! זה כל־כך ארוך ומשעמם... נשיר, „ילדתי", שירי צפורה.

משה

(נעלב). ילדתי, — עוד יותר משעמם. (כולם צוחקים). אבל אם רצונך בכך... (משה וצפורה שרים : „בואי, בואי, ילדתי").

שמואל

(כשהשיר נגמר). מתי נמכר את החטה ? הנני אומר לך, אלחנן, צריכים אנו להזדרז.

אלחנן

לא לקחו עדיין את העשור.

משה

גם בשנה העברה אחרנו למכור את החטה ואחר כך מכרנו אותה בחצי־חנם.

(שתיקה).

נחמן

„שמשון" השתגע היום. דשתי אתו בגורן השני עד חצות. בבוקר היה שקט וימהר לרוץ, אבל אחר הצהרים התחיל ל„השליך רגליו", ופעם כמעט שהרג אותי. אבל אני הכיתי אותו, „חנכתי" אותו, והוא יזכר זאת לעולמים.

אביתר

אתה הנך פרא־אָדם. כאשר הכיתי אני את „מהיר" צעקת עלי, שלא צריך להכות בהמה, שאני האשם ולא הפרד, ובעצמך הנך מכה?

משה

ועוד איך מכה! אחרי כל מכה נשאר סימן לבן, אָרוך ודק, על גבו השחור. לולא באתי באותו רגע היה הורג אותו.

אלחנן

הקש גרוע והן חשות בקיבתן. עוד מעט יהיה קש חדש ואָז תשקטנה הפרדות.

אביתר

כשהן, המסכנות, רצות תמיד מסביב לערמה. סביב, סביב... אני אומר לכם שמסתובב עליהן הראש. (כולם צוקחקים). אל תצחקו, בבוקר שקטות הן ואחר הצהרים מסתובב עליהן ראשן.

(בא דוד).

דוד

ליל טוב, חבריה!

כולם

(עונים). ליל טוב, ליל טוב!...

משה

שומר מה מלילה?

דוד

תפשתי זוג נחמד על הסלע. יושבים להם שניהם, כמו זוג יונים ומתנים עגבים. וכאשר אמרתי לרחל שתבשל לי דגים, (כולם מגחכים). קבלתי מידה מכה במקל. (בכעס מעושה). הוי, לוא היתה ערבי! (צחוק).

אלחנן

יוסף לא עבד הבוקר, היה עיף יותר מדי. זאת הפעם הראשונה שאינו עובד, בזמן שהוא בריא.

משה

צריך לזווגם מהר, ויחדלו לשבת עד אור הבוקר. (צפורה לוחשת דבר־מה על אָזנה של חנה, שתיהן מתפרצות בצחוק).

דוד

אני החלטתי לעבור ליהודה. שם יש צעירות יפות. (פונה אל הצעירות). באמת יפות! אני שואל אתכם למה פתח אינה בגליל על־יד הכנרת? (מחקה את יוסף). אני מתגעגע, אני חולם... אני מת...גע...גע... (כולם צוחקים).

דוד

(מביט רגע לעבר הירדן). אַח, חבריה, באה שעתכם לישון. אחר כך הנכם „כה עיפים".

אביתר

ואני אומר לכם, צריך לעזור לדוד, יקרה מה שהוא הלילה.

דוד

מה לדוד? (מבין פתאום, פניו משתנים, בכעס). מה? לעזור לי? לך לישן, פרחח! (מסובבו כלפי המושבת ומריצו בברכו) לך לישון, מהר! אַח, חבריה, לישון! (כולם מתרוממים לאט, ומתחילים להתרחק בברכם את דוד בליל מנוחה).

דוד

(נשאר רגעים אחדים יחידי על הבמה. מסתכל לעבר הנהר, פניו נעשים עגומים ומעונים, נשען על רובו. בלחש).

כן, יקרה אסון הלילה. (רועד). פה חדשים שהיא באה כל לילה. עד הסלע הזה ועד הכנרת. כל לילה היא באה. מה אני רוצה ממנה? למה אני מוצץ את לשדה? איני יודע... בזמן הראשון אהבתי אותה. נדמה לי, שאהבתי אותה. ועכשיו זה נמשך... כל היום היא עובדת ועד אחר חצות הלילה היא מחכה לרגע המאושר, שתוכל לראות אותי, המסכנה. מה יש בי? מדוע היא אוהבת אותי... כה?... לוא יכולתי לאהוב אותה!... ומדוע איני יכול? מדוע איני אוהב אותה. כבר דליתי אותה?! (מפנה ראשו אל התומה). שם אור בחלון... היא כבר נפרדה מעל יוסף. היא סורקת את שערותיה הארוכות. כמה הן ארוכות, כמה ארוכות שערותיה? כמה דקות אצבעותיה? (נשמעה שעטת סוס. דוד פונה מהר לעבר הירדן. באה צלה, יורדת מעל סוסה. כחושה, עיניה מתנוצצות, פניה דקים ומאורכים, יופי יוצא מגדר הרגיל, זקנה מרחל באיזה שנים, בידה נבוט.

צלה

(בלחש). שלום, דוד! מה השמירה?

דוד

(מכריח את עצמו להתלוצץ, בקול רם). ברוך השם. אין אף ערבי לרפואה.

צלה

אני כל־כך עיפה. היום כבסתי וחלבתי והנני כל־כך עיפה (עוצרת בעד דבריה, יושבת על הסלע). דוד, בוא אלי, הרכן את ראשך אל ברכי. (דוד שוכב על־יד הסלע, שם ראשו על ברכיה). כך, כך ילד טוב הנך. אני אוהבת אותך כל־כך, שהייתי... שהייתי...

דוד

(מפסיקה). כל־כך אוהבת, שאינך מתאוננת.

צלה

שטות. הן אתה אינך יכול לבוא בלילה אלי. הן אתה שומר, ולכן אני באה. הן בודאי היית בא אלי אילו יכולת, כן, ילדי? (דוד שותק, מחליקה שערותיו). כן, ילדי? היית בא!

דוד

(בקול תנוק). לא.

צלה

(נושכת שפתה ועוצרת בעד כאבה). זה נדמה לך, ילדי. זה נדמה לך. אתה הנך כל־כך טוב, הן יש לך נפש כל־כך רכה, כל־כך אוהבת...

דוד

(קם בהתרגשות). מדוע לא תפוצצי גלגלתי בנבוט שבידך? מדוע לא תנקרי עיני בצפרניך? כמה הייתי אוהב אותך אָז... לא... כמה הייתי מכבד אותך אָז!

צלה

(קמה, נגשת אליו, מחבקת אותו). שב, דוד, שב על הסלע ואני אשב על ברכיך, כמו אָז, כמו תמיד. (יושבת על ברכיו, מחבקה את צוארו בזרוע אחת, בידה השניה לוחצת ראשו אל חזה). הזוכר אתה, דוד? כך הייתי יושבת אצלך תמיד ואתה היית מניע אותי על ברכיך... זוכר אתה אָז בחדר, אני תפרתי לך את החולצה, זה היה ביום גשם ואתה התהלכת בחדר ושרת שיר מלא צער חרישי, שיר של כליון הנפש. אחר כך לקחת אותי על זרועותיך החזקות ותתהלך לאורך החדר, ותלחוש לי על אָזני, שאָנו הננו בארמון גדול של ברולת מוּאר ויפה, קירות הארמון

מיצופים ראי על גבי ראי, ובכל ראי נשקפים שנינו. הזוכר אתה, חביבי? (דוד שותק). ואחר כך נשאת אותי החוצה... כל הקבוצה הלכה לחתונה בכנרת... הגשם ירד בחזקה ושנינו רטובים רעדנו מקור... ורק מקום מגע גויותינו היה כל־כך בוער... אתה הבאת אותי עד הסלע הזה (דוד רועד). ותאמר: עד הסלע הזה, עדים השמים האפלים ועד הכנרת... (מנשקת אותו על מצחו). האם חרבה הכנרת? האם השמים לא אלה הם?... האם ישבה אחרת על הסלע הזה? (דוד מוריד ראשו). אל תוריד את ראשך. הבט ישר אל עיני. כך, בעינים פקוחות, בעינים מאירות... כמו אז... הן אתה אוהב אותי, הן אני יודעת: אתה אוהב אותי. הגד לי! אתה אוהב אותי. (נלחצת אליו). כן, אתה אוהב אותי!

דוד

(שתי דמעות נוזלות מעיניו). לא.

צלה

זה נדמה לך, חביבי. שפתותיך אומרות „לא", אבל עיניך החמודות, הדמעות היקרות (שותה דמעותיו בשפותיה הדקות). אומרות: כן. הן עיניך כל־כך חמודות ולבך כל־כך טוב, כל־כך רך. (דוד רועד מבכי). אל תבכה, ילדי הטוב, אל תבכה. הן אתה בוכה לא מרחמנות. הלב הגדול הן התכווץ מעומק ההרגשה, מצער האהבה, הן מאהבה הנך בוכה! (שתיקה). דוה, יקירי, אמור: כן. דבר אלי מעט... אני כל־כך אוהבת לשים אזני אל חזך בזמן שהנך מדבר... שם הומה בקול נמוך ומזועזע... או... אל תדבר. שב ככה לנוח מעט. הן אתה כל־כך עיף הנך.

דוד

כן, (מרכין ראשה אליו). אני כל־כך עיף.

צלה

תישן, חביבי, תרדם, יקירי. ־אני את כל חושי אהפוך לשמיעה, אני אחדד מבטי ואדאה, שלא יבוא מי־שהוא ושלא יגזל מנוחת דוד'ל שלי, שלא יגזול את דוד'ל ממני. (דוד מזדעזע). אני אהיה השומר.

דוד

(קם פתאום, היא נופלת מעל ברכיו). אני השומר והולך לשמירה. (צועד צעדים אחדים; פתאום שב, מתבקה ומנשקה). שלום לך, צלה טובה, שלום.

צלה

(בקול רך, רועד מבכי). שלום לך, ילדי הטוב, ישמרך האל מפגישה קשה... (יושבת על הסוס ועוברת את הירדן).

(דוד עומד זמן־מה, אחר כך הולך לאטו, ראשו שקוע בין כתפותיו, ונגש אל חומת הבית, רחל מוציאה ראשה מן החלון).

רחל

(בקול קשה ומצליף). שומר מה מלילה? חה־חה־חה! שומר מה מליל?...

דוד

(נרתע לאָחור, מתכווץ כמו מתחת למכה פתאומית, אחר כך מתרומם על בהונות רגליו עד החלון, לוחש בכעס). אני שונא אותך... אני שונא אותך...

רחל

הנאהבים והנעימים... ובמותם לא נפרדו. חה־חה־חה... ובמותם לא נפרדו...

המסך נופל מהר.

מערכה שלישית.

חדר קטן מואר על־ידי מנורה קטנה. שתי מטות ברזל בתבנית דלד. על־יד שני הקירות. על־יד הקיר השלישי שלחן קטן מכוסה גייר־סופג ירוק ואצטבא של ספרים עשויה ארגזי־נפט ומצופה נייר כחול. שני כסאות פשוטים בחדר: אחד על־יד המטה והשני על־יד השלחן. לחדר אין חלון. הקיר הרביעי — דלת זכוכית מכוסה וילון. ממעל למטות ולשלחן שלש תמונות: של טשרניחובסקי, של ציטלין, ו„והיה באחרית הימים". חדר הילדות. על המטה לצד שמאל שוכב איש צעיר תוור מאד, עיניו עצומות, בקושי מכירים את דוד. היד הימנית והזרוע מעוטפות תחבושת לבנה. היד השניה פשוטה, חסרת אונים מעל למכסה. בעלות המסך נכנסת צלה על בהונות רגליה וצונחת עיפה על הכסא שעל־יד המטה.

דוד

(פוקח את עיניו). צלה, שוב באת הנה, לכי נומי מעט.

צלה

איני עיפה כלל, דוד'ל. מה שלומך? הוקל לך מעט, כן?

דוד

כן, כבר שלשה לילות שלא שכבת לישון. למה לא נתתן להוביל אותי לבית־החולים בטבריה?

צלה

אני לא הייתי אז. רחל לא חפצה. אמרה שבעצמה תשגיח עליך, אמרה שבחדרה לא יפריעו לך מנוחתך, אמרה שקשה תהיה עליך הדרך לטבריה.

דוד

(מרים מעט את זרועו הפצועה). כן, אוכל עוד להשתמש בה. אני פחדתי, שיכרתו לי את היד. כל־כך פחדתי. מה הייתי עושה בלי ידי הימנית?

צלה

הרופא אמר שתוכל להשתמש בידך. הוא אמר שבעוד זמן־מה תוכל לעבוד ביד זו.

דוד

בעוד כמה זמן? כן, שמעתי, שמעתי, בעוד שלשה חדשים. שלשה חדשים לשכוב בלי נוע?

צלה

למה לשכוב? (מחליקה את ידו הפצועה ברכות). היד הזאת הן בריאה היא, אסור רק להניע אותה. אבל תוכל ל... להיות שומר.

דוד

(מרים פתאום ראשו, עיניו מתנוצצות, מהר). האם תפשו אותם כבר?

צלה

לא, לא תפשו עוד אף אחד. (דוד מוריד ראשו על הכר). אבל יש עוד תקוה.

דוד

לוא הייתי בריא! את כל בני הכפר הייתי אוסר, והייתי מענה אותם אחד אחד עד שהיו מודים לי. המבינה את? על דוד התנפלו בליל ירח, על יד המושבה

לחוצפתם אין גבול. (בהזכרו). אני ישבתי על הקורות, על־יד החומה אצל האורוה ושרתי בלאט את שיר הלילה ופתאום... (מתרגש).

צלה

שכב במנוחה, יקירי, אסור לך להתרגש. אני יודעת את הכל.

דוד

מאחורי הפנה. שפנים, פחדנים.

צלה

הם לא העיזו להלחם את דוד'ל שלי מלחמה גלויה (מנשקת לו על מצחו). אבל אל תתרגז, כשתבריא תראה להם את כחך. (רחל נכנסת).

רחל

מה שלום החולה?

דוד

תודה, יותר טוב (בשמחה). אני יכול כבר להניע את ידי, הביטי. (מרים את ידו גבוה ומתכווץ מכאב). אוף...

רחל

(בצחוק). רואה אני, רואה אני. כעת גבור הנך.

צלה

(מביטה על רחל באזהרה). האם הכינות את הדיסה?

רחל

שכחתי, לגמרי שכחתי. שכבתי לרגע על מטתו של אביתר ונרדמתי.

דוד

אני הלאיתי אתכן. מדוע לא נתת להוביל אותי אל בית־החולים?

רחל

שכב במנוחה ואל תדבר דברי שטות. (אל צלה). צלה, חביבה, לכי הכיני את הדיסה. אני מתעצלת. (מביטה בעין תודרת על דוד).

צלה

טוב אני הולכת.

דוד

ואחר כך תשכבי לנוח. השומעת את? הנני דורש ממך, שתשכבי לנוח. אבל בל תרמי אותי, אני אכיר על־פי עיניך.

צלה

טוב, דוד'ל, אשכב. (יוצאת).

רחל

(נגשת אל המטה). דוד, הנחוץ לך דבר־מה, האם הנך זקוק לי?

דוד

(זורק עליה מבטי אוהב). לא, תודה.

רחל

(נגשת אל המטה השניה). סגור עיניך והרדם. אני אשכב על המטה וכאשר תצטרך לי תעיר אותי. (שוכבת על המטה וסוגרת את עיניה).

(שתיקה).

דוד

(פוקח עיניו). רחל!

רחל

(בעינים עצומות). מה?

דוד

למה הלכת לישון? הן את אינך עיפה. שבי על־ידי, על הכסא. (רחל קמה ויושבת על הכסא). כך, יותר קרוב, ותני לי את ידך. (רחל נותנת את היד, הוא לוקחה בידו השמאלית ומגישה אל שפתיו). יש לך יד חמה ורכה ואצבעות דקות וארוכות (רחל מתאדמת). אני ראיתי באותו לילה, כשאת סרקת את שערותיך הארוכות. הצל על־פני הוילון ספר לי כל מה שנעשה בחדר פנימה.

רחל

(מסתכלת בו במבט חריף). גם אני ראיתי אותך באותו הלילה. כאשר כביתי את המנורה, וגם שמעתי...

דוד

(אינו מקשיב לדבריה). רחל, עשי זאת בשבילי, בשביל חולה, שכולם צריכים לסבול את שגעונותיו. פזרי שערותיך, או תני לי ואני אפזרם (רחל מרכינה ראשה והוא מוציא את המסרקות. השערות נופלות עליו ומכסות אותם כבה, שהוא נמצא פנים אל פנים אתה, מכוסה שערות). כמה רכות הן, כמה מלטפות! רחל! (כתפותיה רועדות. קמה פתאום בהחלטה, מסלקת שערותיה על גבה. פניה אדומים ומתרגשים, כשהיא קמה היא מכאיבה את ידו). הוי! (בצחוק קל). זה אינו כואב כלל. למה הלכת? כל־כך טוב היה לי, אני שכחתי הכל ואפילו את הלילה ההוא...

רחל

כן, שכחת את הלילה ההוא... (בלחישה). אני שונא אותך, אני שונא אותך... (נגשת אל המטה השנית ושוכבת עליה, שתיקה).

דוד

מדוע הלכת? שבי על־ידי, אני חפץ להסתכל אל תוך עיניך המבריקות, אל שפתיך הדקות. בואי אלי!

רחל

(נגשת שוב אל הכסא ויושבת). הנך לועג לי, כל הזמן הנך לועג לי ואיני יודעת למה.

דוד

אין אני לועג לך. אין אני לועג לך כלל.

רחל

מה? (נרכנת אל פניו). מה? (זורקת עליו מבט חד). מה?

דוד

(בקול רפה). אני אוהב אותך. אני אוהב אותך מהרגע הראשון... (רחל נבוכה. דוד שולח את ידו השמאלית מאחורי צוארה ומושכת אליו). אני אוהב אותך. (שפתותיהם מתלכדות, רחל נושמת בכבדות ומניעה בלאט את ראשה לאות שלילה).

רחל

(בלחישה). עזבני... עזוב (דוד לוחצה אליו יותר). עזוב!... תיכף... (בכל כחה מושכת את ידו הכואבת).

דוד

הוי! (עוזב אותה, נעשה חוור).

רחל

אתה אוהב את צלה. אתה אוהב את צלה.

דוד.

(פניו מתעותים). כן אני אוהב את צלה. (בכאב). אני אוהב את צלה... (בכעס ובקול רם). אני אוהב את

צלה, את צלה (בלחישה) ואותך אני שונא, שונא (צלה נכנסת).

צלה

מה קראת לי, דוד'ל?

דוד

אני קראתי לך? כן, קראתי לך לאמור, (נבוך). לאמור, שמעכשיו תשארי תמיד ברגניה... יותר לא תלכי לכנרת. תמיד תהיי אתנו, אתי.

צלה

(בהתרגשות, מביטה בתודה על רחל). תודה לך, דוד'ל יקירי. כמה אני מאושרה (מעבירה את ידה על מצחה). הנני שכורה מאושר פתאומי... אני אעבוד יפה כל היום, וכל הערבים אשב על־ידך... (יושבת על הכסא, מורידה ראשה על חזהו, הוא מלטף שערותיה בידו).

רחל

(מביטה על שניהם, רועדת, קמה ממטתה). הכל טוב ויפה. אתה הנך יפה־עינים ובן־חיל, אתה הנך גבור היום... אבל (אל צלה). לפני רגע שכבתי אנכי ככה נשענת על חזהו! (צלה נרעשת). אני... הוא בכח עצר בעדי וינשקני... ועכשיו יש לו אותה הרכות בשבילך... הוא משחק נפלא. אתה, דוד, הנך משחק נפלא וגם שקרן.

דוד

(מטה ראשה של צלה הצדה, מסתכל ברחל בעינים פקוחות). כן, אני הנני משחק נפלא. בלבי אני התעוררה האהבה רגע לפני שהתעוררה בלבך, לוא היית כעת בזרועותי, לא היית קופצת כמשוגעה ולא היית מכאיבה את ידי כך. הקדמתי לרגע... חה־חה־חה. אני משחק

נפלא ושקרן. אני מחבק את צלה, כדי לעורר אהבתך? כן?

רחל

(בחזקת). כן.

דוד.

ומה העלה בידי?

רחל

(בכעס). אתה הנך גס. התבין? אתה מכסה את הכל בערפל של פיוט, אבל בעומק נשמתך גס הנך ומנוול!...

צלה

(מרימה לאט ראשה, בשקט גמור). דוד'ל שלי אינו גס ואינו מנוול. (מורידה ראשה שוב על החזה). דוד'ל שלי אוהב את צלה, (בבטחון). ורק את צלה.

(שתיקה).

דוד

(פתאום). למה לא הבאתן אותי לבית־החולים, למה השארתן אותי פה? אני אשתגע בחברתכן, בחברת שתיכן. אני חלש כעת... (בקול רפה). הנני חלש עכשיו ואין לי רצון כלל, אין לי רצון... (סוגר את עיניו ונושם נשימת של ישן). (שתיקה).

דוד

(רחל מתכוננת לעזוב את החדר, אבל מתחרטת. צלה מרימה מעט ראשה ופונה אל רחל. כל הזמן מדברות בלחש).

צלה

רחל, האם את אוהבת אותו?

רחל

לא, לא, אי־אפשר לאהוב אדם כמותו, אין בו אף משהו של אמת. הוא משחק בחיים.

צלה

את אוהבת אותו?

רחל

(בעקשנות). לא, לא, נשמתו כולה שקר, אין בקרבו אף טפה של אהבה. הוא מדבר רק על האהבה. (צלה רומזת לה, שדוד יכול לשמוע דבריה). טוב, ישמע, ידע שלא כולן רצות אחריו, ידע שישנם בני־אדם המכירים אותו. (אחר רגע). האם מכירה את את יוסף? הוא כל־כך רך, נשמתו כה עדינה ושקטה וספוגה אהבה...

צלה

רחל, אמרי את האמת, האם אוהבת את את יוסף?

רחל

(בלחש ומתוך הרהור). איני יודעת... בפתח־תקוה היה הוא נעלה מכולם. שם היה הוא המצוין, אבל פה נראה הוא חוור מעט... הוא אינו מתאים לחבריו ולסביבה.

צלה

הוא עובד יפה וכולם אוהבים אותו ומכבדים אותו.

רחל

כן, אבל הוא אינו מתאים אל הסביבה. כולם הנם פה שבורים. ישנם אנשים, שכל חייהם הם שוברים נשמותיהם ומחפשים תקון לה... וישנם כאלה, שהכל בא אליהם בהדרגה. בא רעיון אחד ומסתתר בתוך נשמתם בצלו של השני והוא מוצץ את דמו וצובה וגדל... והשני מתכווץ וקטן עד שהוא נעלם לגמרי. והנה בא האחד במקום השני... הם חלשים מאד, אנשים אלה.

צלה

והראשונים, (בהתענינות). והראשונים?

רחל

והראשונים קשים הם, אבל מענינים... ומשחקים באהבה תמיד להשקיט את רוחם ומצליחים תמיד ושוברים לבבות על נקלה.

צלה

אני כל־כך מקנאה בך, שיודעת את לדבר ככה, לאמר מה שהנך חפצה! אני איני יכולה... פעם יכולתי, עכשיו איני יכולה. אין אני חושבת כלל על מה שהנני מדברת.

דוד

(פוקח את עיניו, צחוק נראה על שפתיו). צלה! (צלה ממהרת אליו). את תבקשי את יוסף להכנס אלי. צריך אני לדבר אתו.

צלה

יוסף עדיין לא שב מן השדה. הבחורים עדיין לא שבו מן השדה.

דוד

(מביט על שעונו). כבר הגיעה שעתם לשוב, כבר בא הזמן שעליהם לשוב.

רחל

למה לך יוסף?

דוד

חפץ הנני לדבר אתו. חפץ אני לספר לו מה ששמעתי עליו מפיך כעת.

רחל

למה לך לאמר לו את זה?

דוד

חפץ אני לאמר לו, שאין אתה אוהבת אותו, שאת משקרת לו.

רחל

(באי־סבלנות). אם נחוץ יהיה, אז אומר לו זאת בעצמי.

דוד

כשצעירה אומרת שהיא אינה אוהבת, אינם מאמינים לה.

צלה

כן, גם כשצעיר אומר שאינו אוהב, גם כן לא צריך להאמין לו. למה לא יאהב?

דוד

(בגחוך). גם כן לא צריך להאמין לו.

רחל

(חושבת). אני אומר לו בעצמי.

דוד

(מהר). לא, אני אקדים לומר לו זאת. כשרק יכנס הנה אומר לו.

רחל

(בלעג קל). טוב, אמור לו אתה. הוא יצחק לך בפניך. (עוזבת את החדר).

צלה

אל תאמר ליוסף, דודל שלי, אל תאמר לו, הוא לא יאמין לדבריך.

דוד

בואי הנה, צלה. אני חפץ לשאל אותך דבר־מה.

צלה

(נגשת). מה הנך חפץ לשאול, יקירי?

דוד

את שמעת מה שרחל ספרה? היא ספרה, שאני

נשקתי אותה רגע לפני הכנסך אל החדר... זאת אמת, צלה.

צלה

אני יודעת. ידעתי לפני זה, שככה יהיה. ידעתי לפני זה, שהיא תאהב אותך. כל צעירה מוכרחה לאהוב אותך.

דוד

לא את זאת שאלתי. (כועס). את שמעת, אני נשקתי אותה.

צלה

(מתפלאת). כן, אני שמעתי.

דוד

ואת אינך מקנאה? את אינך מקנאה?

צלה

(מגחכת). כשאוהבים כמו שאני אוהבת, אינם מקנאים... יודעת אני, שרק אותי אתה אוהב... אלא מה? זה לא די לך. יותר מדי אתה בטוח באהבתי. צריך אתה מלחמות וכבושים, נצחונות ושדה קרב, גבור שלי. חפש אותם, מצא אותם. אהבתך אלי לא תקטן. אני בטוחה בזה... אדרבה...

דוד

(מסתכל בה בהשתוממות מתוך כבוד). מה „אדרבה"?

צלה

אדרבה... אם תנצח אותה, תאהב אותה מעט בגללי, אותי תאהב בה. לולא באה רחל בעצמה, הייתי צריכה להביאה אליך.

דוד

(בהתרגשות). את חכמה, צלה, חכמה מאד. וטובה, טובת לב. אבל אין את מבינה את החיים ואת האהבה.

צלה

אין אני מבינה, אבל אני חשה. הנה גם כעת הנך כה רך, כה טוב אתי, האם לא מפני זה שדברת עם רחל? האם... (רעש בחדר השני, שאון אתים ומעדרים. כל החבריה בבגדיהם המלוכלכים נכנסים אל החדר).

כולם יחד

מה שלומך, מה שלום החולה? וכו'.

דוד

(עיניו אורו, מתרומם על ידו השמאלית). שלום חבריה, טוב לי. מה, התפשתם?

אביתר

תפוש את הרוח בשדה. אני אמרתי לכם...

דוד

מה אמרת לנו, להשמר? אמרת לשמור עלי, לשמור את השומר?

אביתר

אני אמרתי להם אז: הלא כולנו שומרים הננו, האם הפרידות הנן של דוד ולא שלי? האם התבואה שלו היא? אלא...

דוד

אלא שאני איני עובד ביום וחייב אני לשמור בלילה, ואתם עובדים כל היום בשדה, תחת קרני השמש הבוערות וצריכים להיות ערים גם בלילה. כן?

אביתר

לא זה חשבתי. (במבוכה). לוא...

שמואל

לוא ולוא. שמא תחדלו לפטפט? מה תועלת יש ב„לוא“?

צלה

רבותי, שמא לא תצעקו? דוד עיף הנהו, וחלילה לכם להרגיזו. (כולם משתתקים. נכנס יוסף).

יוסף

שלום, דוד!

דוד

שלום וברכה, יוסף! דבר לי אליך.

כולם

אנו נלך, אנו נצא; נלך להתרחץ וכו'.

דוד

לא, אתם תשארו פה. (אל יוסף). רחל...

יוסף

(מפסיקו). האם היא יודעת כבר? (פונה אל התבריה). מי הגיד לה? (בכעס). מי הודיע לה?

(אחד מביט בפני השני, מבוכה כללית).

דוד

מה הגידו לה? לא שמעתי מאומה.

כולם

אנחנו לא הגדנו. אני לא אמרתי. וכו'.

דוד

(מתרגש). מה קרה לרחל? אמור תיכף.

יוסף

רק גמרנו לעבוד, הביאו לנו טלגרמה. (נותן אליו). אמה של רחל מתה.

דוד

מתה?... מתי?

יוסף

אתמול. הזהר לך, אל תאמר את זה לרחל. היא כל־כך אוהבת את אמה!

דוד

היא אוהבת את אמה?

יוסף

מאד. ואם יודע לה, שאמה מתה פתאום בגללה...

דוד

(מפסיקו). מתה בגללה?

יוסף

לא יכלה הזקנה לסבול את צער הפרידה ואת הבושה.

דוד

(שם ידו על מצחו, חושב ונעשה חוור מאד. צלה מביטה עליו באי־שקט. בקול רם) רחל! רח־ח־ח־ל, בואי הנה! מהר! (צועק). רחל!

רחל

(באה מהחדר השני, בחפזון, נרעשת). מה קרה לך, יקירי? (רואָה את החבריה). מה קרה לך, דוד?

דוד

(בקול חזק, מביט ישר בפניה). זה עכשיו נתקבלה טלגרמה. אמך שלך מתה.

רחל

(אל דוד). מה, אמא מתה? אמה שלי מתה? מתה? שקרן אתה! (אל יוסף). דבר, אמור, זאת אמת?...

יוסף

(מוריד ראשו, בצער עמוק). כן, ילדתי.

רחל

(רגע מביטה סביבה נדהמת. פתאום נופלת על הכסא

השני הסמוך לשלחן, מוריחה ראשה על זרועה ועל השלחן ומתיפחת, כתפותיה רועדות). אמא!... אמ... א...

(כל החבריה מביטה בצער עליה, מניעים בראשם בכעס לדוד ועוזבים את החדר אחד אחד בשורה, על בתונות רגליהם. שתיקה).

צלה

(נגשת אל רחל, מרימה אותה כשראשה נשען על זרועותיה ומובילת אותה אל המטה. בלחישה ליוסף). במצב של שכיבה יותר נוח לבכות.

רחל

(בכעס מתוך כאב וברעד של בכיה). לכי לך, עזביני לנפשי.

(צלה נרתעת ויוצאת מהחדר נבהלת. יוסף נגש אל רחל).

יוסף

(שם ידו על שכמה בקלות וברכות). ילדתי, השקטי. הן את יודעת כל־כך יפה לסבול בשקט. יודע אני, כמה כבד לבך עליך, ויודע אני, שרק אחר כך תרגישי את האבדה, אבל השקטי כעת.

רחל

מה, אתה פה? מה הנך עושה פה? אתה לקחתני משם, אתה הרגת אותה. כן, אתה, אתה... (פני דוד אורים משמחה, על פניו צחוק של שביעת רצון. לדוד). למה אתה צוחק לאידי? אכזר אתה, חסר־לב הנך. (בוכה).

(יוסף מתחמק מן החדר, רחל נופלת על המטה).

דוד

(מאסף את כל כתותיו, בזהירות קושר את ידו במטפחת אל צוארו ומתרומם בקושי מן המטה. נגש אליה, שם זרועו הבריאה מסביב לגופה). רחל! רחל! אני אומר לך,

שתחדלי לשחק את המשחק הזה. את משחקת נפלאה.

רחל

(דוחפת אותו בכעס). עזוב אותי...

דוד

למה גרשת ממך את יוסף? האם אשמתו היא בכל הרע, שמצא אותך? האם אשמתו היא, שחדלת לאהוב אותו? האם אשמתו היא שאמך מתה? (רחל מזדעזעת). ואת צלה, למה דחפת אותה מעליך, כשהיא נגשה אליך ברגשותיה הטהורים? למה דחפת אותה? את כמוני, כמוני אינך יכולה להרגיש כאב...

רחל

חדל ממני, כרגע תלך!

דוד

אני איני צלה ואיני יוסף. אני איני עוזב איש רק מפני שהוא רוצה בזה. אני עוזב איש רק אז, כשאני רוצה בזה, ואני איני רוצה... (נלחץ אליה). איני רוצה... (צונח מרוב תולשה על הרצפה).

רחל

(מזדעזעת, ממהרת לקום וסוחבת אותו אל מטתו). חביבי, מה לך? מה קרה לך, דוד? (דוד פוקח את עיניו. רחל בטון מצוה). שכב לך פה ואל תפריעני. עזוב אותי לנפשי... עזבני... (הולכת מן החדר).

דוד

(מדבר בקול חלש). את משחקת נפלאה...

המסך נופל מהר.

מערכה רביעית.

לפנות ערב. גורן, הקש מוצע בעגול ועל הקש יושבים רחל ויוסף.

יוסף

(מעביר ידו על מצחו). ובכן הכל עבר... היה חלום, גם הוא נגוז. (בצחוק קל). נושא לגעגועים, לגעגועי כאב... (ברצינות). חיים חדשים כעת לפני, מקום חדש, סביבה חדשה ותוכן חדש.

רחל

הנך הולך מפה? מדוע הנך הולך? (עוצרת בדבריה, ברכות). טוב, תלך.

יוסף

כן, אני אסע, אבל כל־כך קשה...

רחל

שכחתי שהנך סובל מנסיעה בעגלה.

יוסף

(מצטחק). העיקר הוא, שאין אני יודע בשביל מה אני נוסע... אבל קשה לשבת פה. המקום הזה גזל אותך ממני.

רחל

כן, גזל אותי המקום. אתה גזלת אותי מביתי ודגניה גזלה אותך ממני. על דאטפת...

יוסף

היודעת את, לאן החלטתי ללכת? החלטתי ללכת חזרה לפתח.

רחל

אתה לפתח? (בפחד). אל תעשה־נא את זה, בבקשה ממך. אל תעשי־נא את זה. למה לך לנסוע דוקא למושבה זו.

יוסף

אני אלך לשמור על כרמינו... סליחה, על כרמיך. מי יודע, אפשר יבואו ימים ונחוץ יהיה לך המקום שלך, הבית שלך ואז...

רחל

(מושיטה לו את ידה). לב טוב לך, יוסף; אני אהיה מאושרה אם תמיד תהיה ידידי הטוב, אבל אל־נא תלך לפתח.

יוסף

אני החלטתי.

רחל

חברי הטוב, אתה תשאר, כן?

יוסף

אני? כן. אני אוהב אותך כמו אז, כמו תמיד. (רחל נושכת את שפתה התחתונה). אל תכעסי עלי. איני מתמרמר, כך מנהגו של עולם הוא. ישנם אנשים, שהם מאבדים את חייהם בשביל להשיג דבר־מה, ואחרי שהשיגו את זה, בא אחר וברגע אחד חוטף הוא את זה מידם.

רחל

אל תאשימו. הוא איש טוב. הוא כל־כך מצטער עליך, אבל מה יכול הוא לעשות?

יוסף

כן, מה יכול הוא לעשות? אין אני מאשימו. מה לעשות? הוא אינו אשם.

רחל

וגם אני איני אשמה.

יוסף

וגם את אינך אשמה, וגם אני אינני אשם. מפני זה כל־כך קשה לי. (שחוק רפה על שפתיו). איני מתאונן, כמובן.

רחל

מדוע אינך כועס עלי, מדוע אינך כועס עליו? מקבל הנך יסוריך באהבה. מדוע? ואפשר שאינך סובל כלל, שאין לבך כואב עליך. עוד מעט תתחיל להתגעגע על אהבתנו, וחסל...

יוסף

אל תהיי אתי כל־כך רעה כעת, אל תכאיביני יותר.

רחל

(מחליקה את ידו). כן, לפעמים נדמה לי, שגם עכשיו אני אוהבת אותך יותר... איני יודעת מדוע... לפעמים נדמה לי, שאתך הייתי יכולה לחיות במנוחה ובשלוה. ראה, לפניך לבי גלוי, ויכולה אני לאמר לך כל מה שבלבי.

יוסף

לוא ידעתי, שאת אוהבת אותי עוד, מעט אפילו, הייתי יושב פה ומחכה שבוע, חודש, שנה...

רחל

אבל...

יוסף

(אינו מבין). והכרמים? היית מוסרת אותם למשגיח. אפשר היה לבקש את אחד החברים לנסוע שמה מפעם לפעם.

רחל

אבל מן הרגע שנודע לי על מות אמי הרגשתי שאין אני אוהבת אותך יותר... איני יודעת מדוע...

יוסף

כן, אני נוסע לפתח. מחר אני נוסע (מתרומם). שלום לך, יקירתי!

רחל

שלום לך, חביבי. (מתרוממת לנשקו. הוא מביט רגע בהשתוממות, נושק את ידה ומתרחק בצעדים מהירים. רחל נשארת זמן־מה לבדה ואחר כך יבוא דוד מאחורי הערמה, לבוש בגדי שומר. על צדו הימני אקדח. ידו הימנית קשורה במטפחת צחורה ארוכה אל צוארו. פניו טובים ובריאים).

דוד

(באור פנים). אהה, מצאתיך.

רחל

(נבהלת). כמה הבהלתני. שלום לך, דוד, כבר יצאת לשמירה?

דוד

כן, נמאסה עלי השכיבה ואחליט ללכת לשמירה. (בצחוק). בליל ירח אינם מתנפלים הערביים. (יושב על־ידה ושם ראשו על ברכיה). ובכלל מה אפחד אם את עמדי? איזה ערבי יעיז לגשת אלי אז?...

רחל

אל תצחק לי, דוד. (עינית מבריקות). לוא הייתי אני שומר, היו פוחדים ממני... היו פוחדים לגשת אל המושבה.

דוד

אין אני מסופק בזה אף רגע. הנה השומר דוד, גם הוא פוחד לגשת אליך... (בשתוק). הזוכרת את, כשמשכת את ידי הכואבת?

רחל

ר ע אתה, ר ע (מחליקה שערותיו החל ממצחו). תמיד הנך מזכיר לי את זה.

דוד

באמת, רחל, אינני רע כלל. כל החבריה אומרת, שאני השתניתי לגמרי מיום... מיום שפצעו את זרועי. נעשיתי ילד טוב.

רחל

(שרה). ילד טו־ו־וב שלי. (תוחבת קש אל פיו).

דוד

(נושק את היד). שכחת שאין אני צמחני.

רחל

לא שכחתי. (מושכה את ידו הכואבת). זה כואב? באמת, זה כואב? כואב? (פניה נעשים רצינים, פתאום). אני מרגישה כל הזמן, שאין אנו יכולים לגשת קרוב אחד אל השני. לב אל לב. ישנו דבר אחד, שששנינו משתדלים לעבור עליו בשתיקה.

דוד

זה הנהו העבר של כל אחד מאתנו.

רחל

קרא לזה עבר. יוסף נוסע מחר מדגניה לפתח לשמור על כרמי. זה עכשיו היה פה. אני בקשתיו, שלא יעשה את זה, אבל הוא באחת.

דוד

יוסף הוא בעל נשמה יפה... לפעמים הנני מקנא בו. הוא הנהו יותר מוכשר לחיים מכל אחד מאתנו.

רחל

הוא יבוא מחר להפרד מעליך.

דוד

אין אני יודע מדוע, אבל אני מרגיש את עצמי אשם לפניו. לוא, לכל־הפחות, היה מאשים אותי, או כועס עלי!

רחל

הוא אמר לי, שאתה אינך אשם. בכל אופן, מחרתים לא יהיה כבר בדגניה.

דוד

(מרים ראשו מול ברכיה, יושב על־ידה). כבר אמרתי לך פעם, צלה תשאר פה, בדגניה. אמרתי לה שתשאר פה, את זוכרת? ואם דוד מבטיח, אז קודש הוא הדבר, (בשחוק). לכל־הפחות בשבילו.

רחל

(בהתרגשות פתאומיות). אתה אוהב את צלה? אמור, אתה אוהב אותה?

דוד

(סוגר את פיה בנשיקה). אני אוהב אותך. אני לא נשבעתי מעולם, ובעת אני נשבע, אני אוהב אותך, אבל...

רחל

אבל...

דוד

צלה אינה יכולה לחיות כעת בלעדי אף יום אחד. היא אינה חיה אלא בשבילי. כבר סבלה דיה... ששה חדשים של התרגשות ואי־שינה...

רחל

אבל כעת תוכל... או שהנך חושב להמשיך את הפגישות בלילה על־יד הים.

דוד

צלה תשאר פה. אני חפץ שהיא תשאר פה, ואת צריכה להתרגל לרעיון זה.

רחל

אני צריכה? מה? אני צריכה? אני איני חפצה. כן, אני איני חפצה. למה אינך אוהב אותי? (ביאוש). למה אינך אוהב אותי? (מניעה את גופו בכעס). דוד, השומע הנך: א נ י, רחל, מדברת?

דוד

(פניו נעשים עצובים). אני אָמרתי לך, שאני אוהב אותך. מדוע אין את מאמינה לי? זרם חם מפכה בלבי בשעה שאני על־ידך, או גם כשהנני רק נזכר בך. אני אוהב אותך.

רחל

וצלה? למה לך לעשותה לאומללה. למה לך להוליך אותה שולל? דוד, יקירי, הסתכל בפניה הכחושים, בעיניה התועות.

דוד

אני מולך אותה שולל? לא, עוד לפני שבאת את, אמרתי לה, שאיני אוהב אותה... הרבה פעמים אמרתי לה.

רחל

אבל אין היא מאמינה לך, התשמע? אין היא מאמינה לך. (מחבקת אותו). יקירי, חביבי! נסע מפה. העולם כה רחב הוא, נלך למושבה אחרת. נקבר פה את החיים שעברו ונצא יחד לקראת החיים הבאים ויחד נפגוש את האושר.

דוד

לעזוב את דגניה — זה קשה! ובכל־זאת, מדוע לא?... אם את חפצה בזה... מדוע לא? צריך רק לשאול את צלה, אם מסכימה היא ללכת אתנו.

רחל

מה? אתנו? לא, דוד, איני יכולה ככה, אני אשתגע. אמרת צלה תשאר פה.

דוד

ומה תעשה בלעדי? מה לה פה בלעדי?

(שתיקה).

רחל

אתה יודע, מה החלטתי?

דוד

מה?

רחל

(בלחש). ללכת מפה, לעזוב אתכם שניכם וללכת מפה.

דוד

את לא תלכי, לא תוכלי.

רחל

אני אלך, מחר בבוקר אלך עם יוסף.

דוד

לא תלכי עם יוסף. יוסף כבר הלך. פגשתיו בדרך. הוא נפרד מעלי ויסע בעגלת תנחום.

רחל

אם כן אלך לבדי.

דוד

את לא תלכי... את לא תעזבי אותי... את אוהבת אותי. את לא תוכלי...

רחל

כן, אני לא אוכל. אני אוהבת אותך.

(שתיקה).

דוד

(קם פתאום חוור מאד, בהתרגשות). ויכול להיות, שכן. יכול להיות, שאני אוהב אותה. יכול להיות ששקרתי לה, ששקרתי לך, ששקרתי לעצמי... כן, אני אוהב אותה... אוהב גם אותה.

רחל

(אינה מבינה לכתחילה). גם את מי? (מבינה). גם את צלה? (צועקת כפצועה). גם את צלה? (פונה אליו ערף, תופשת ראשה בידיה). גם אותה? תאהב?

(מתנפל לפניה על ברכיו). ילדתי, רחלתי, הרגעי. איני יודע מה שהנני מדבר. שבי פה על הערמה (רחל יושבת) ושמעי מה שאומר לך (שם ראשה על ברכיו ומלטף פניה, היא בוכה חרש). לפני שנים כבר אהבתי אותך. עוד בטרם שפגשתיך התגעגעתי עליך וחכיתי לרגע

שנפגש. צפיתי לאהובה שתכניעני, שתרמסני, שתלעג לי ושתאהב אותי.

רחל

(קולה חנוק מדמעות). אל תלעג לי, דוד יקר, אל תלעג לי.

דוד

אין אני לועג לך. חכיתי לזו, שעיקר חייה היא האהבה, שאינה יכולה לחיות יום אחד בלי אהבה, שהיא צמאה לאהבה, לאהבה אמתית, ליסורי אהבה... ולא מצאתי... הרבה זמן לא מצאתי... עד שפגשתיך.

רחל

עד שפגשתני, ותכניעני ותרמסני.

דוד

אל תתרגזי, יקרה, אל תתרגזי. כן, עד שפגשתיך והכנעתיך ואהבתיך לנצח. ומעכשיו, גברתי, מה שתגזרי עלי, אקיים.

רחל

איני דורשת ממך כלום... הנח לי. תן לי לחשוב מעט... כן, כך טוב לי. תן לי להשיב את רוחי... (בקול חלול). אתה אוהב את צלה, באמת, אוהב?

דוד

אפשר, כן. היא הכניעה אותי. אני לא נמסרתי לה... אני נלחמתי והגינותי על עצמי בכל כחותי... אבל כעת הדבר כבר מאוחר. היא הכניעה אותי. (מחליק פניה). רחלתי, אל תצטערי, הביטי כמה אהבה גנוזה בלבי בשבילך. לך אביא את אושר החיים.

רחל

לי — וגם לצלה.

ד ו ד.

אני אחשוב על־אדותיך בלילות החשוכים, כשאהיה עומד על־יד הים הגועש. אני אחלום עליך בבקרים הבהירים, אני אשמור עליך בצהרים החמים.

ר ח ל

עלי וגם על צלה.

ד ו ד

ובליל סהר, כאשר הירח יאהיל עלי שמים כחולים ועמוקים, אָשיר לך את שירת השומר, שירת גבורים.

ר ח ל

(בהתלהבות פתאומית). ואני אמסור לך את נשמתי. קחנה, היא שלך, אני כולי שלך. לחצני אל חזך הקשה, העניק לי נשיקותיך הבוערות... עשה מה שלבך הגדול רוצה. (מתחבקים בחזקה).

(מאחורי הערמה באה צלה).

צ ל ה

(נגשת אליהם ונרתעת לאָחור. בחזקה). דוד, מה זה אתך? דוד, מה אתה עושה? (סוגרת עיניה בכפיה). אל אלהים! מה הוא עושה? (אל רחל). מה את עושה? אמרי מהר. (שניהם עומדים במבוכה).

ד ו ד

(אחרי רגע, שקט). אני כבר אָמרתי לרחל את הכל. אנחנו נשאר פה ברגניה, אָנו לא נעזוב אותך...

צ ל ה

(נגשת אל דוד, מורידה ידו מעל שכם רחל). הנך חולה עדיין, דוד'ל יקירי. למה מהרת לצאת לשמירה? כן, רחל, הוא חולה עדיין.

דוד

הגדתי לה את כל לבי: אָמרתי לה, שהנני אוהב גם אותך.

צלה

גם אותי? גם אותי? מה זה הנך מדבר? מה זה הוצאת מפיך? גם אותי? לא, דוד'ל שלי. רק את צלה הנך אוהב!

דוד

שמעי, צלה. חפץ אני לדבר אתך הפעם ברצינות, וחפץ אני, שהפעם תביני אותי היטב.

צלה

(בבטחון). צלה מבינה תמיד את דוד'ל שלה.

דוד

חדלי מזה! (באי־סבלנות). חפץ אני לדבר אתך ברצינות. אָמרתי זה עכשיו לרחל: יכול להיות, שאני אוהב אותך; יכול להיות, ששקרתי לך תמיד ושקרתי לעצמי...

צלה

בודאי הנך אוהב אותי!

דוד

אבל אני אוהב את רחל! (צלה מתפלאת, עינית קמות). כן, אני אוהב את רחל.

צלה

זה שקר! השומע הנך? זה שקר. אָמרת זאת, רק בכדי לגרום לי צער, רק בכדי לרמסני תחת רגליך (בתחנונים). דוד, דוד'ל שלי! הן זה שקר, הן... אתה אוהב אותי!

דוד

(מתבק אותה ביד אחת). כן, חביבה. כן, יקרה. אני אוהב אותך. כמה נעים לי לאמור לך את זה, כמה מאושר אני, שיכול אני לאמור לך את זה! (צלה מזדקפת).

דוד

(תופס ידה של רחל). והן את אוהבת אותי. מזמן אמרת לי את זה. מזמן הרגשתי את זה. (מראה על רחל). הילדה הזאת ידידתך היא. והיא יותר יקרה לי מחיי, מעבודתי. אני דברתי אתה... היא תשאר אתנו... את תשארי אתנו... תמיד אהיה אתכן...

רחל

שלשתנו... (נרתעת, דוד מביט עליה באהבה, שכורת). טוב, כן... כך... טוב...

צלה

(רגע נלחמת את עצמה, עיניה סגורות מכאב). מה? לחלק את דוד'ל שלי עם מי־שהוא? למסור חלק מדמו, מעט מדמו, טפת דמו לאחרת? לא! (פוקחת עיניה). את חפצה לקחת ממני את דוד שלי? את מסכימה לשותפות זו? (בבוז). את? אבל אני איני יכולה (קולה הולך וחזק). אני איני חפצה! שמעתם? (אל רחל). לכי לך בשלום מפה! עזבי אותנו. את שומעת? תיכף ומיד עזבי אותנו! (צועדת אל רחל, רחל נבהלת ורצה אל דוד החוור, הוא מחבקה). אתה? את נשמתי לקחת, את רוחי לקחת. אין לצלה שום דבר זולתי דוד שלה. אתה חפץ לקחת גם תומתי? (הוא מעקם שפתיו בלעג מתוך כאב). מה, גם זה לקחת? לא, הנך שוגה, הנך משקר, את זה לא לקחת (מעבירה ידה על מצחה ומשקיטה את עצמת, פתאום מוציאת

אקדת, שניהם נרתעים). מה, צלה טפשה היא? את צלה רמיתם כל הזמן? לא!... לא!... כמה פעמים יכולתי להרים ככה את ידי אל לבך הקטן הגאה, רחל, ולהסיר אותך מעל דרכי (אל דוד). יכולתי לגשת אל מטתך, לשים את זה ישר אל לבך ולשים קץ לחייך ולהציל אהבתי אליך. יכולתי בימים הארוכים, כשעבדתי יחידה בשדה, לשים קץ לחיי אני ולתת לכם החופש... להתענג בחיים. אבל אנחנו מעטים... מעטים אנחנו... יש לצלה עוד דבר־מה בחיים!... מה, אינכם מאמינים? אתם ראיתם אותי, שכולי התכווצתי לתוך האהבה, שלא היה בלבי שום הרהור, שום מחשבה במחי מחוץ לאהבה. לא, יש לצלה דבר אחר יותר יקר לה מחייה, יותר יקר לה מאשרה, יותר יקר לה מאהבתה... יש דבר, שיש בו כדי להכיל את כל אהבתי.. כן, בשבילו חייתי ובשילו אחיה, ובשבילו תחיו גם שניכם. (בלחש, מתנועעת כשכורה). יודעת אני למצוא את האושר... הרבה דרכים לאושר אל לב האדם והאהבה רק אחת היא... אחת מאלה... שלום לכם! (הולכת בצעדים אטיים, שקועה ביגונה. דוד ורחל עומדים רגע חבוקים. שתיקה. ופתאום משתחרר דוד מזרועותיה).

ד ו ד

היא המיתה את האהבה בינינו... אנו נשנא את אשרנו מכוסה בדם לבה.

ר ח ל

כן... נפרד, אהובי.

ד ו ד

את — לאן?

ר ח ל

אני לפתח, לכרמי, לביתי... ואתה?

ד ו ד

אני... אני... לחורן... לכבוש את החורן.

(רחל ממהרת אחרי צלה. דוד עומד נשען על רובו, מלוה את שתיהן במבט אהבה).

ה מ ס ך י ו ר ד ל א ט.